

פרוייקט העלאת יהודי סוריה ולבנון
ראיון עם רופא ברוך, אליהו, מזל ולינדה
תאריך: 12.5.1999
מראיין: אריה כהן

אריה כהן: מר רופא ברוך, בהתחלה אני מבקש שתספר על המשפחה שלכם בחלב. איפה חייתם בחלב, ממה אבא התפרנס, ולאט לאט נדבר על הנסיבות שעליתם ארצה או מה היו הסיבות שעליתם ארצה. קודם כל לגבי המשפחה והאבא. איפה חייתם?

ברוך רופא: אבא שלי יליד סוריה. היה עסקן ציבורי והיה ראש הקהילה בחלב.

ש: מה היה שמו?

ת: שמעון רופא.

ש: במה הוא עסק?

ת: הוא עסק במסחר בדים. היו לו ששה בנים ובת אחת. הוא היה קולט כל אורח שהיה בא ממקום זר ולא היה לו איפה להיות. פשוט מאד, כל אדם שניגש אליו קיבל את העזרה והחכמה והנבונות שלו. איתו היה אפשר לשבת שעות על גבי שעות מבלי שזה יימאס אלא פשוט מאוד נהנו מהדברים שלו, מהפנינים. הוא היה ביסודו תלמיד ישיבה אבל לא היה בין האדוקים והשומרים את כל המצוות וכל הדברים האלה. היה יהודי חפשי.

ש: באילו שנים אביך היה האחראי על הקהילה או יושב ראש הוועד המקומי?

ת: אני לא זוכר, אבל אני יודע שכשאחי הבכור התחתן בשנת '25, הוא [האב] כבר היה בין האנשים המפורסמים. לאחי הבכור כשהתחתן היו [חגיגות] שבעה ימים ושבעה לילות וברכות וכל הדברים האלה, בכבודו ובבכירותו.

ש: מה היה סדר הלידה במשפחה? יעקב רופא היה אחיך הגדול?

ת: לא, הגדול היה מתתיהו ואחר כך אברהם ואחר כך יעקב.

ש: מתי נולד יעקב רופא?

ת: 1913.

ש: בחלב?

ת: בחלב.

ש: יעקב רופא זה אותו אדם שעסק לאחר מכן בקליטה?

ת: בארץ.

ש: מתי הוא, אתה ואחיך אליהו עליתם ארצה?

ת: אני עלייתי ב-1 למרץ '35. אחי משה ב-15 במרץ '35. יעקב עלה ב-1 למאי '35. ההורים עלו בחודש התשיעי '35.

ש: למה דוקא ב-1935 החלטתם לעלות לארץ?

ת: היתה פעילות ציונית בסוריה והיו שליחים והיו עיתונים.

ש: ב-35 היו שליחים בחלב?

ת: כן.

ש: מטעם מי?

ת: מטעם היהודים בישראל. יש לי בן-דודה שעלה לארץ בשנת 1925. שמו היה יצחק בן-שלום. הוא התיישב בחיפה ושירת בחיל הספר של הליגיון הערבי. אחר כך עלה עזרא ששון גם בשנת 25'.

ש: הוא קרוב משפחה שלך?

ת: לא. חלבי. הוא התיישב בחיפה.

אליהו רופא: מוטי ששון ראש עיריית חולון זה בן-אחיו.

ש: יפה, עשית לי קשר מעניין. אילו עוד משפחות שעלו ב-1925 אתה זוכר שעלו לחיפה?

ת: אני לא זוכר יותר מהשתיים האלה, כי אז בן כמה אני הייתי?

ש: למה דוקא הם באו לחיפה?

ת: אנחנו תמיד כאשר באנו קיבלנו כתובת איפה נהיה, כי אנחנו באנו עם דרכון סורי. היו שואלים אותי במקום [בגבול] איפה אני אהיה. אז לקחנו כתובת של חנווני אחד שהיה שמו עבד עלמני, עובדיה, ואמרנו שאנחנו הולכים להיות אצלו.

ש: הוא היה חיפאי?

ת: כן. גר למטה בעיר, בחארת אליהוד. לא היה פה, עוד לא היתה הדר אפילו.

ש: כשהגעת ארצה ב-1935 הגעת אליו?

ת: לא. בשנת '32 עלו שני אנשים גם כן. היה רחמים ידיד, בן הדודה שלי מחלב

ש: שהוא האבא של חבר הכנסת?

ת: לא. אין קשר. והיה אברהם מנג'ד שהוא מחלב.

ש: איפה הם התיישבו?

ת: בחיפה כולם. בשנת '33 עלו מתתיהו ידיד, אח שלו, יצחק מנג'ד ורחמים חוסני. בשנת '34 עלה שלמה ידיד וגראסיה ידיד, בני הדודה שלי. ב-35' אנחנו עלינו והם היו אלה שקלטו אותנו.

ש: למה כל אלה שציינת קודם עלו דוקא לחיפה?

ת: כי זאת משפחה קרובה.

ש: כולם משפחה?

ת: ידיד משפחה ומנג'ד משפחה וחוסני משפחה. אלה בני דודה שלי. אמא שלהם זו אחות של אבא שלי. יצחק בן-שלום אותו הדבר. הוא בן-דודה שלי שבא בשנת '25 והוא בא והתיישב בחיפה גם כן. אז כאשר באנו היה לנו מין מקלט, מישהו שידבר איתנו וידריך אותנו, שיוביל אותנו.

ש: כל המשפחות האלה שציינת שהגיעו לפניכם, במה הם עסקו פה בחיפה?

ת: עבדו בתור פועלים.

ש: פועלים פשוטים?

ת: לא כולם. היה מי שעבד טייח, מי שעבד עוזר טייח, מי שעבד חופר. אבל כולם פועלים. זה [לפני] קום המדינה, מה היה אפשר לעשות?

ש: איפה כולם גרו?

א: בחיפה. למה באו לחיפה? כי העיר היחידה שהיתה בה עבודה זו היתה חיפה. כל התעשייה הכבדה, כל המפעלים, הרכבת, הנמל, היה בחיפה. תעשייה, כולל הכל. אנשים היו גרים בתל-אביב, בטבריה ובמקומות אחרים, היו באים וכל השבוע עובדים בחיפה ובשבת היו הולכים הביתה. לכן באו לגור בחיפה.

ש: אתם מגיעים הנה, מה אתם עושים?

ת: הולכים ישר להסתדרות להירשם ולקבל עבודה.

א: היה חוסר עבודה.

ש: ב-1935 היה חוסר עבודה?

ת: בוודאי. אז היתה מלחמה על עבודה ערבית ועבודה עברית. היו אנשים, סליחה על הביטוי, בבניין בית ברובסקי בחיפה ב[רחוב שנקרא היום] מעלה השחרור, היה קבלן שהיה רוויזיוניסט והוא החזיק פועלים ערבים. אז היתה מלחמה למען עבודה עברית. פועל יהודי אחד נהרג שם בבניין.

א: כיבוש העבודה.

ת: כיבוש העבודה.

ש: אתם במה עבדתם? ממה התפרנסתם?

ת: פועלים. אני לדוגמה עבדתי קודם כל פועל בכביש כשהתחילו כביש מ[רחוב] כיאט לדרך הים והפסיקו אותו באמצע.

ש: כיאט אתה מתכוון לרחוב למעלה?

ת: ... כיאט.

א: חוף הכרמל.

ת: חוף הכרמל. והפסיקו אותו. אחרי כן הלכתי ועבדתי בשכונת כרמליה מטעם משרד קבלנים.

ש: מטעם ההסתדרות?

ת: מטעם ההסתדרות. אחר כך הלכתי ועבדתי בכבישים של דניה. כל הכבישים של דניה ושל כרמליה. אין כביש בחיפה שלא עבדתי בו אני או אחי משה.

ש: ואתה אליהו במה עבדת?

א: אני הגעתי ילד קטן.

ש: אה, אתה הגעת ילד קטן גם כן ב-35?

א: כן.

ש: ומה עשית כשהיית ילד קטן.

א: הלכתי לבית הספר.

ש: איפה?

א: למדתי בתלמוד תורה "יסוד הדת". אחר כך בשנת '36 הלכתי לבית הספר האיטלקי ... עד '39. אחר כך היו מאורעות וחזרתי ללמוד ב"נצח ישראל", בית ספר יהודי דתי.

ש: איפה היה?

ת: רחוב יל"ג בחיפה.

ש: זאת אומרת הדר נבנתה כבר אז.

א: כן, אנחנו גם גרנו בה. עברנו דירות.

ת: היו בתים בודדים גם ביל"ג, גם בהרצל, גם בהחלוץ. בכל המקומות האלה היו בתים בודדים.

ש: מתי התחילו לבנות את רחוב השומר?

ת: רחוב השומר היה, ארד אליהוד היה.

ש: מה זה ארד אליהוד?

א: מתחת לרחוב השומר.

ת: יהודה הלוי, אבן גבירול. אלה ארד אליהוד. אלה כבר היו אז. עד לרחוב ברזילי היה כמעט בנוי, לפני

הפינה ליד הרצל. בית התעשייה לא היה. הבתים כולם בסוף הרצל לא היו. הבתים באמצע הדר הכרמל ...

בית השעון ומולו בית הקרנות לא היו בנויים. כל הבתים האלה לא היו בנויים. בהרצל היו בתים בודדים.

בית הכנסת היכל נתנאל לא היה בנוי. [קולנוע] אורה לא היה בנוי. האמפיתאטרון לא היה בנוי.

א: האמפי היה פתוח. למשל את שוק תלפיות ובית התעשייה עשו כהכנה לקראת קום המדינה כדי שיחלשו

על כל השכונות הערביות. היו בהם עמדות. במלחמת השחרור, בכיבוש חיפה, אלה היו העמדות.

ת: בשנת '40 נבנה שוק תלפיות.

א: התחילו לבנות אותו כהכנה לקראת קום המדינה.

ת: לא. נגמר ב-'40. הוא ובית התעשייה נגמרה בנייתם ב-'40.

ש: אוקיי. ספר לי בבקשה לגבי החלבים שהיו בחיפה. בהתחלה אמרת שהגרעין הראשון חי בחארת

אליהוד למטה בעיר. לאחר מכן לאן הם עברו?

ת: התפזרו. חלק לרחוב השומר, חלק לרחוב ברזילי, חלק למעלה השחרור, חלק למדרגות הנביאים, חלק

לאיפה שהיה קולנוע ... ברחוב חסן שוכרי, למטה שם קצת. שם גרו. בשנת '38, כשהחריפו המאורעות,

כל היהודים שהיו בגבולות [העיר] חזרו לאזורים מרכזיים בהדר.

א: אנחנו גם גרנו ברחוב הרצל. קרית אליעזר לא היתה קיימת, זה היה הכל מחנות. קרית חיים בקושי היו

בה עשרה בתים. אז לא היה קיימות בכלל לא הקריות ולא השכונות. רק הייקים העשירים גרו בכרמל

בדירות בודדות.

ת: היו בתים מנחושת אפילו בכרמל.

ש: בתים מנחושת?

ת: בוודאי. עד היום הם קיימים. בתל מאנה, איפה בית החולים כרמל, יש עדיין בצד הוואדי

א: קראו להם שבדים ...

ש: אז למה הוא אמר נחושת?

ת: הביאו אותם מגרמניה.

ש: מנחושת?

ת: מנחושת. שני בתים שם עד היום קיימים.

ש: הקירות מנחושת?

ת: לא. כל הבית. כל הבנייה. כמו צריף אבל בנוי יפה מאוד. הביאו אותם גרמנים. איפה שמכון מור, מהצד

השני בדיוק אלה הבתים האלה.

ש: שם גם גרו חלבים?

ת: לא. רק ייקים. שם היה למטה בית קפה אריזונה שהזקנים היו. ובית כנסת שהיום ... פיקדילי, זה היה מועדון והיום בית כנסת.

ש: בוא נדבר על איזו עזרה קיבלתם כשהגעתם מהסוכנות או מההסתדרות.

ת: כלום. שום דבר. כלום, כלום.

א: אנחנו באנו לתת, לא לקבל.

ש: בסדר, אבל מגיעים עולים חדשים.

א: הגעת בלתי לגאלי, יכולת להראות את הפרצוף שלך? מי יתן לך? אתה נולדת אחרי קום המדינה כנראה, אתה לא יודע.

ש: בלי שום ספק.

א: היינו בלתי לגאליים. ... תופסים אותם מחזירים אותם לסוריה בחזרה.

ת: אני יכול להגיד לך שאני עליתי, היות שאבא שלי היה בין המנהיגים היה לי ערב שאני אבוא לארץ-ישראל בתור סטודנט לתקופה קצרה. הערב היה הוואלי של חלב, נביה בק ... מושל המחוז שם. הוא היה הערב שלי. אני באתי לתקופה של שלושה חודשים ... את הוויזה.

ש: המושל היה ערבי אני מבין?

ת: ערבי, בוודאי. אבל היות שאבא היה אישיות, הוא היה הערב שלי שאני אחזור. אני כשבאתי לפני התקופה שנגמרו שלושת החודשים, חזרתי לדמשק ליומיים, לנתי, וחזרתי לארץ-ישראל בכדי להוריד את הערבות שלו. אבל ויזה היתה לי לשנה ונשארתי. אחר כך, כשהלכתי ברחובות, פחדתי שאנגלי יבקש ממני תעודה.

א: היו אומרים לו – fucking Jew.

ת: לא היה לי כלום.

ש: אז איך בסופו של דבר קיבלת תעודת אזרח פלסטינאי ארצישראלי?

ת: לא קיבלתי. אני הלכתי למשטרה ונכנסתי בתור שוטר ... לא שאלו. אמרו – אתם צריכים ללכת להתגייס, לעזור, היות שיש מאורעות ולצבא הבריטי אין מספיק כוח, אתם צריכים להתנדב. זאת היתה הוראה מטעם ההגנה ולזה הלכנו והתנדבנו וכמעט יום היה שוטר שנהרג ליד הרכבת, ליד כיכר פייסל למטה. יום יום נהרג לנו שם.

ש: אז מתי בעצם קיבלת תעודת אזרח?

ת: רק ב-48' כשהיתה כבר מדינת ישראל.

ש: רק אז היתה לך תעודה של אזרח ארצישראלי?

ת: כן.

ש: ואותו דבר גם אתה אליהו?

א: ... מאות אלפים. כל העולים שבאו מחוץ לארץ או שעברו את הגבולות או שבאו בדרכון של שלושה חודשים כתיירים. השלושה חודשים לא נגמרו עד קום מדינת ישראל. אם היה מישהו שהתערב, היה לו איזה עסק עם המשטרה והיו מתחילים לשאול אותו, [היו אומרים לו -] fucking Jew, וחזרה לסוריה.

ת: היה אחד, בן הדודה שלי, היום קוראים לו יעקב הררי. קראו לו יהושע הררי. תושב קרית אתא. הוא נתפס על ידי הבריטים והחזירו אותו לסוריה. כעבור חודש הוא חזר ושינה את שמו ועד היום הזה נשאר יעקב במקום יהושע. חביבי, אלה סיפורים.

ש: בוא נמשיך עוד קצת הלאה. אמרת שלא היתה לך שום עזרה משום גורם, נכון?
ת: לא רק אני. כולם.

ש: ברור לי. אני מדבר על החלבים עכשיו.

ת: חלבים דמשקאים וסורים ולבנונים, כל אלה. כל מי שעלה באותה התקופה לא קיבל שום עזרה. רק בשנת '38, כשלא היתה בכלל עבודה, "משען" נתן שתי לירות לבעל משפחה ולירה לרווק, לחיות לחודש.
ש: לירה פלסטינאית?

ת: כן. אז זה היה. ואז בזמנו השתכר שוטר נגיד שש לירות לחודש.

ש: אז כשרצית לעבודה אמרת לי שהלכת להסתדרות.

ת: הלכתי להסתדרות ונרשמתי בתור דורש עבודה וחיכיתי כל יום עד שעה תשע בערב שייצא סידור עבודה. או שיצאה לי עבודה או שלא.

ש: היית מקבל יומית?

ת: יומית.

ש: אם חס וחלילה היית חולה, לא מרגיש טוב? מי היה מטפל בך?

ת: שום דבר. כלום לא היה. שום ביטוח.

ש: קופת חולים עוד לא היתה?

ת: היתה קופת חולים אבל מה, היא מחזירה כסף?

ש: לא היית חבר קופת חולים?

ת: הייתי.

א: אנחנו באנו משפחה. הרוב היו רווקים. באו ואפילו גרו אצלנו. הרבה חלבים גרו אצלנו. למשל ... יום עבודה. למשל היה יום גשם, הלכו לעבודה, היה גשם, חזרו הביתה בלי לקבל יומית. הלכת ובאת [אמרו לך] – שלום אדוני, אי אפשר לעבוד, לך הביתה חזרה. אם היה לך ... היה רשום לך כאילו עבדת שעתיים. אחר כך היו באים ומתאספים אצלנו בבית כי אנחנו במקרה היינו אחת המשפחות היחידות בימים ההם שהיתה מגובשת עם כל בני המשפחה. רובם היו רווקים שמשפחתם בחוץ לארץ. אחרי כן, אחרי כמה שנים, בשנות הארבעים, עלו המשפחות. אבל כל אלה שבאו ב-'38, '39 ולפני זה, היו רווקים בודדים. לא היה להם לאן ללכת.

ש: הבנתי. אולי אתה זוכר, היו חלבים ואני מבין שהיו גם דמשקאים ואולי גם לבנונים.

ת: בוודאי.

ש: אתה זוכר אולי מי היו האנשים המרכזיים נניח ב-1925?

ת: לא זוכר.

ש: אתה לא יודע על משפחות דמשקאיות ולבנוניות?

ת: לא. רק אני יודע מי היו אחרי שנת '35.

ש: אוקיי. מי היו הדמשקאים?

ת: בחיפה היה אברהם עבאס, יצחק שלוח, דוד לוזיה.

א: לא דוד לוזיה. הוא היה אחר כך. היה שלמה אלפיי שהיה ב"ברית פועלי ארץ-ישראל". זה היה סניף של מפלגת העבודה, מפא"י המקורית, שטיפלה בערבים. הוא היה אחראי שם מטעם היהודים. כולם היו ערבים.

ש: מטעם ההסתדרות?

א: כן... ערבים. עם אמנון לין וכל אלה שאחר כך הם באו.

ת: היו הרבה, אבל אתה מדבר על בכירים בכירים. היה גם שלמה בוקעי שנפטר לפני חודשיים. גם הוא עבד בהסתדרות. בתל אביב היתה משפחת קוסטיקה, ששה שבעה אחים, כולם היו שם. היה יוסף קוסטיקה, שלמה קוסטיקה, דוד קוסטיקה, היה שורבה ומוואל ועבאס ומנחם ידיד משכונת התקווה. גם כן הוא בין אלה שעלו מזמן.

ש: אני שמעתי על שם שרציתי באמת לברר. מי זה אלפנדרי?

ת: זה לא חלבי. זה יוני.

ש: הוא לא לבנוני ולא סורי?

ת: לא. יוני.

ש: מה היתה הפעילות שלו של האיש הזה?

ת: הוא לא היה פה בחיפה... משפחה. אתה שואל אותי אבל אני מכיר משפחה [בשם] אלפנדרי שהם יוניים. גם בירושלים היו הרבה יהודים חלבים ותיקים מאוד מאוד שאנחנו לא מכירים אותם. ביניהם היה עורך הדין שלמה תוסיה-כהן שהמוצא שלו היה חלבי.

א: ואברהם טוויל המחנך שכתב את הספר...

ת: היו הרבה משפחות ותיקות שעלו לפני שנת '35 והן נמצאות בירושלים.

ש: גם הרב זעפרני?

ת: כן. עליהן אני לא יכול לדבר כי אין ביני לבינם שום קשר.

ש: הבנתי. לא השלמנו את התשובה הקודמת. אם חס וחלילה היה מישהו חולה, היתה אז קופת חולים בשנת '35?

ת: היתה קופת חולים וקיבלת טיפול בקופת חולים. אלא שכסף או משהו, כלום לא קיבלת.

ש: אבל טיפול רפואי קיבלת?

ת: בודאי.

ש: היית חבר הסתדרות?

ת: תראה, היתה ההסתדרות של קופת חולים אחת. אני בין אלה שהייתי, אולי בין הראשונים שנרשמו, ושילמתי גרוש ורבע לחודש. חבר קופת חולים וחבר הסתדרות ביחד.

א: הכל היה בחינם. תרופות לא עלו כסף.

ת: תרופות לא עלו, טיפול רפואי לא עלה.

א: היה טיפול רפואי יותר טוב מהיום.

ת: תאמין לי. אני זוכר בשנת '36 כשעשו את קרית ביאליק חפרו תעלה לביוב. אני עליתי מהתעלה ודרכתי על מסמר. בלילה התנפחה הרגל. חשבתי שקופת חולים פותחת בשבע. הלכתי, אמרו לי שסגור. לא ידענו. ככה זה היה.

ש: אז איפה קיבלת בכל זאת טיפול?

ת: האחות אמרה לי שהיא תיתן לי את זה ושאבוא מחר. למחרת באתי, ממש ניתוח היה לי ברגל.

ש: אז היה טיפול.

ת: היה טיפול נהדר.

ש: אז בוא תתאר לי איפה המשפחה שלכם חיה כשעלייתם ב-'35 ותאר לי איפה גרתם כל פעם כשנדדתם.

ת: אנחנו גרנו בשנת '35 במעלות הנביאים. אחר כך ירדנו לרחוב שיבת ציון.

א: סליחה, באנו ישר ... איך קוראים לו, נו? רחוב סטנטון, נו? ...

ת: אבל לא גרנו שם אנחנו.

א: אני גרתי. אני הייתי שם. אתם באתם אחר כך.

ש: באיזה אזור זה?

ת: שיבת ציון.

ש: למטה בעיר התחתית, נכון?

ת: כן.

ש: היו שם הרבה חלבים?

ת: כולם היו שם.

א: בקושי עשר משפחות.

ת: זה מה שהיה.

א: רווקים בודדים. אנחנו היינו המשפחה היחידה.

ת: אחר כך עברנו בדיוק לאותו דבר ממול, לחבאיו בחרי, בניין חדש גם כן בשיבת ציון.

ש: מה זה חבאיו בחרי?

ת: בעל הבית.

ש: אה, זה השם של בעל הבית. בסדר. יהודי דמשקאי?

ת: ערבי. אחר כך עלינו למעלות הנביאים. היה שם בית כנסת אז.

ש: של מי?

א: עד היום קיים.

ת: ... קודש.

ש: אבל של איזו עדה?

ת: ספרדים.

א: אשכנזים.

ש: אה, אשכנזים.

ת: למטה היה הדסה, קופת חולים. זאת אומרת בית החולים ציון היום, שמו היה הדסה. זה מה שהיה שם במדרגות האלה, הדסה. אחרי כן אנחנו עברנו לרחוב אחרי קולנוע מאי שהיה.

ש: קולנוע מאי זה בעיר, לא?

ת: לא. בחסן שוכרי. בשנת '38 עברנו לרחוב הרצל 62. בשנת '40 עברנו לרחוב יחיאל ונשארנו עד שנת '73. בשנת '73 באנו לכאן.

ש: לנווה שאנג. אילו בית כנסת אתה זוכר באותן השנים שחלבים ואולי דמשקאים התפללו בהם?

ת: יש בית כנסת של עולי סוריה ולבנון.

ש: מתי הקימו אותו?

ת: הקימו אותו בשנת

א: היה יוסף עזר פה ...

ש: יוסף עזר הקים אותו?

ת: יוסף עזר ויעקב מימון. אלה דמשקאים היו.

א: ומשפחת חלואני. אלה היו העסקנים שהחזיקו את בית הכנסת. הוא קיים עד היום ושלמה בוקעי, אבל כולם כבר בעולם האמת. זה ברחוב אימבר. יש את בית הכנסת לעולי סוריה ולבנון, אתה יכול ללכת ולראות אותו. אחר כך כבר היה היכל נתנאל חבובה ברחוב הרצל. הוא תרם את הבנין. הבנין היה שלו והוא תרם את הבנין בתנאי שיקראו לו על שמו היכל נתנאל חבובה.

ת: אני ועוד אחד, בשנת '49 הלכנו וקנינו דירה ברחוב סירקין 29 קומה שלישית ממשפחת נהון. אני הייתי והשני היה יעקב סלאמה ז"ל, חלבי. קנינו את הדירה הזו בדמי מפתח ב-5,000 לירות.

ש: מאיפה היה לכם כסף?

ת: היתה לנו קודם קופה שהיו 35 לירות בסך הכל. קיבלנו התחייבות על עצמנו לקחת בית כנסת לחלבים. הלכנו ושילמנו דמי קדימה. זה שהלך איתי היה סוחר דגים בשם יעקב סלאמה. שילם מכיסו 1,000 לירות דמי קדימה. משפחת נהון ידועה ומוכרת היתה בחיפה, בין המשפחות המפורסמות והטובות ביותר.

ש: ומוצאה? הם לא היו סורים?

ת: לא. הוא אמר – אני תורם לכם את הרהיטים לבית הכנסת שישארו לכם.

א: הוא היה איש צבא הקבע שגר במורשה שם.

ש: אחרי קום המדינה.

ת: אני מדבר על '49, אחרי קום המדינה.

א: זה לא היה '49. זה היה '53, מתי שאני התחתנתי.

ת: טוב בסדר, אחר כך אתה תגיע. אז פשוט מאוד הלכנו והתחלנו לאסוף כספים, לגבות. הדפסנו פנקסים וגבינו מכל אחד חמש לירות, שתי לירות, שלוש לירות תרומה. כל פעם שבא איזה אדם מחו"ל, מאמריקה או משהו, הלך איתי יהודי מכובד מאוד מאוד שקראו לו שלמה הררי. זו היתה משפחה עשירה ומכובדת מאוד מאוד בחלב. הוא היה מוכר והלך איתי יחד ממקום למקום וגבינו מפה 5 דולר, מפה 10 דולר, מכל אלה. אנחנו התחייבנו לחודש ימים והיה חסר לנו כסף, לא גבינו את כל הכסף. מה שגבינו גבינו. היה חסר לנו איזה 1,800 לירות. באו שני יהודים. היה אחד יעקב סלאמה והיה יוסף מנצור. הוא אמר שהוא מוכן

להלוות לנו כסף בתנאי שאנחנו נהיה ערבים ואחראים ואנחנו נשלם את זה. ככה חתמנו על השטרות שאנחנו ערבים והקמנו את בית הכנסת. אחרי 11 חודש תלינו דו"ח שכל הכסף ... ובית הכנסת קם ואין לנו חובות. אשתי בערב ראש השנה תפרה את הוילונות שאני ... בשעה חמש. אתה מבין? ככה עשינו את בית הכנסת. לאחר מכן בית הכנסת נרכש ושופץ, נפתחו החדרים. הוקמו ועדים והתחילו לעסוק בו ונכנסו כל מיני אנשים. עד היום הזה נמצא הבנין ובית הכנסת הוא אולי בין המפוארים והמשובחים והמהוללים ובעל ערך. אליהו הוא הגזבר של בית הכנסת ועורך הדין הללי הוא יושב ראש העמותה, זה רשום בתור עמותה. בית הכנסת קיים עד היום הזה וכל משפחה שיש לה איזו מסיבה או מאורע, שמחה או חס וחלילה אחרת, מוזמנים. בחגים לא מוכרים שום כרטיסים. כל מי שבא ברוך הבא. מי שרוצה תורם כמה שהוא רוצה. בית הכנסת היום מצבו די טוב.

ש: אני הבנתי שבית הכנסת נבנה או נקנה ב-1953?

א: נכון. אם אתה כבר רוצה היסטוריה, אני אספר לך הרבה לפני זה. אנחנו כשעלינו בשנת 1935 היינו קודם כל מתפללים בחארת אליהוד למטה. היה בית כנסת כללי. אחר כך, כשהיה את בית הספר "יסוד הדת", היה את אדון סופר ואדון רבי ואדון אזולאי והתחלנו להתפלל ביסוד הדת ברחוב חמאם אלבאשא למטה בעיר. כשהתחילו המאורעות בית הספר יסוד הדת עצמו, התלמוד תורה, עבר לרחוב נוזהה ואני למדתי בו. גם שם היינו מתפללים.

ת: איך קוראים לו היום?

א: נשאר נוזהה, או [הרב] אוחנה.

ש: זה גם כן בעיר?

א: בואדי סליב. אחר כך בית הספר עבר לרחוב פבזנר, איפה שהיום התאטרון העירוני. לשם עבר תלמוד תורה יסוד הדת וגם שם הלכנו להתפלל. כשהתחילו לבנות את התאטרון והוציאו אותנו, הלכנו ושכרנו מרתף ברחוב סירקין 1, מתחת למדרגות, וגם שם היינו מתפללים. בחגים היינו מבקשים מעיריית חיפה בבית ספר העממי א' ברחוב שפירא שבאים הרבה אנשים, היינו מעבירים ספרי תורה ונתנו לנו שתי כיתות שנתפלל בהם בחגים. אחרי החגים היינו חוזרים למרתף בחזרה. מהמרתף עלינו לסירקין 29 ורכשנו את המקום.

ש: זה היה בקומה השניה?

א: קומה שניה, כן.

ש: במשך הזמן אני מבין שהרחבתם אותו וקניתם עוד דירות ליד?

א: קנינו עוד דירות באותו בנין שלא יגורו לידנו ערבים.

ש: אני מבין שבית הכנסת היה מאורגן מבחינת ועד, מסודר, עמותה. מ-1953 הוועד הזה

א: לא הוועד הזה. היה בלגן. היה אחד, שלמה חמאווי ז"ל, שהיה חזן, גבאי, גובה, הכל. אז לא פירסמו אף פעם לא דין וחשבון ולא ידענו מה שהיה. אחרי שנפטרו כל אלה בשנות השבעים פנה אלי המנוח יעקב סלאמה ואמר לי – אליהו, אם אתה לא תיתן יד העסק הזה מתמוטט. אני נכנסתי והתחלנו לפרסם כל שנה דו"ח ולעשות דין וחשבון כל שנה. הייתי נותן להם דין וחשבון שנתי עם ההכנסות וההוצאות ועם כל הפירוטים. וברוך השם היה לנו קצת כסף.

ש: הבנתי. לפעמים יש אנשים שמצבם לא טוב, נקלעו לצרות. יש מה שנקרא מתן בסתר, גמילות חסדים.
א: מקרה בודד אולי, אבל אין לנו, אנחנו לא פילנטרופים. אם אנשים עולים לתורה הם תורמים ח"י שקלים. אם יש לך הוצאות ...

ת: ועד העדה הספרדית נותן.

א: ועד המורשת נותן.

ש: זאת אומרת לא היה לכם איזה ארגון צדקה של עולי חלב.

א: לא היו לנו כספים בכדי שיהיה לנו. בקושי אנחנו מחזיקים מעמד. אנחנו כולנו בהתנדבות, איש לא מקבל אגורה שחוקה. ... עובד יוסף שריד, עשר שנים הוא עובד שם

ת: כל פעם יש מישוה ... לפניו לא היה? כל פעם היה מישוה אחר. דוד מנג'ד, הוא והבנים שלו, עד היום הזה. הוא היה מתפלל והיה בא ... אפילו בעליה לתורה הרבה פעמים היו אורחים ... איתו. הוא היה תמיד קונה ... שלישי ביום כיפור, בעלייה, ותמיד היו מוסיפים עליו ... כי היתה לו חזקה לכבוד ... העלייה הזו, אז תמיד הוא קנה את זה. רק הוא עבד. עכשיו יש לו שלושה ילדים שגרים פה, הם יורדים לבית הכנסת ומתפללים שם. עושים הכל. מתפללים, קוראים בספרי התורה, הם ... הכל בכל. הכל בהתנדבות. אף הוצאה אחת אין לנו חוץ מאשר פועלת ניקיון פעם אחת בשבוע.

א: יש לנו הוצאות. חשמל, ביטוח. מה זה אין הוצאות? אלה סיפורי סבתא.

ש: בסדר, זה גם די חשוב לי. נניח שמישהו מהעדה החלבית באמת נקלע לצרה.

א: אין לנו אפשרות לעזור לו.

ש: מי כן עזר לו?

א: לא יודע.

ת: אני רוצה שתבין דבר אחד. העדה כולה נמצאת מפוזרת בכל מיני מקומות בחיפה. יש נגיד היום לדוגמה ארגונים. מי ששייך לארגון יכול לקבל שם את התמיכה או העזרה או הבקשה שהוא רוצה.

ש: בואו נגיע בבקשה לענין של העולים. היו מגיעים כל פעם עולים והאוכלוסיה של יוצאי חלב ודמשק ולבנון גדלה. מי עסק בקליטת העולים? מי טיפל בהם? איך זה התארגן?

ת: היה דוד לוזיה מטעם הסוכנות.

ש: איפה הוא עבד?

ת: בסוכנות?

ש: איפה היא היתה אז?

ת: למטה ברחוב הנמל. איפה שהמשביר המרכזי. שער פלמר. הוא טיפל בקליטת העליה. אחר כך בענין ההסתדרות טיפל יצחק שלוח. בענין הקליטה בתוך האוכלוסיה היה חיים אנטבי ויעקב רופא. אלה היו מטעם החלבים. מטעם הדמשקאים היה אברהם עבאס ושלמה בוקעי. כל אדם [שהגיע] אם היה חלבי אז קלט אותו חלבי, אם היה דמשקאי קלט אותו דמשקאי. זה [ענין של] קירבה ושפה ומשפחה, דברים כאלה.

ש: האנשים האלה שציינת קודם עסקו רק בקליטת דמשקאים או חלבים?

ת: כולם עבדו ...

א: בהתנדבות, אחרי יום העבודה.

ת: אחרי יום העבודה הכל היה. בהתנדבות.

ש: אבל אני יודע שדוד לוזיה עבד בסוכנות.

ת: עבד, ויצחק שלוח עבד אחר כך

א: דוד לוזיה עלה אולי אחרי שנת 40'. ב-44' הוא עלה אולי. אבל אני מדבר על ...

ש: לפני זה.

ת: גם יצחק שלוח אחר כך

א: דוד לוזיה בא ...

ת: אני רוצה שתבין, אנשים לאחר שעבדו והיו פעילים נקלטו בעבודות במוסדות.

א: ראו שיש צורך להחזיק בהם במשרה מלאה. עם התגברות העליה היה צורך להשאיר אותם במשרה

מלאה. אותו דבר אחי ז"ל יעקב רופא. היה גר בחיפה והיה פעיל. עם התגברות העליה ב-40' וב-42'

ביקשו אותו

ש: עם התגברות העליה מאיפה?

א: מסוריה ומעיראק וכל המקומות, מארצות ערב בכלל. אז ביקשו אותו לעבור לתל-אביב. עבר לתל-

אביב ועבד ברחוב יהודה הלוי 75. עבד עם אחד שקראו לו סורקיס, שהיה ראש עיריית כפר סבא.

ת: זה היה הוועד הפועל שם.

ש: זה היה בנין הוועד הפועל של ההסתדרות?

א: כן. רחוב יהודה הלוי 75. לא היה "הקרמלין". הוא עבד שם בקליטת עליה. הוא עבר אחר כך לחולון

ובבית שלו משש בבוקר עד עשר בלילה היו הולכים ובאים אנשים. אם מישהי רצתה לקנות אפילו סיר,

היתה צריכה להתייעץ עם יעקב רופא. אחר כך היתה עליה גדולה ואנשים ...

ש: על אילו שנים אתה מדבר?

א: זה כבר 46'.

ת: מ-40' עד סוף הקליטה של העליה שהיתה, עד קום המדינה. הוא לא רק טיפל בעולי סוריה ולבנון. הוא

טיפל בעולי מצרים ועיראק ומרוקו. בכל העליה שנקלטה לאחר מכן עד יומו האחרון. הוא היה גם מסדר

אותם בקיבוצים ובהכשרה מקצועית. את הנוער שלח לקיבוצים ולכל מיני מוסדות. כל אלה הגדולים

שאתה רואה אותם, גם יצחק מרדכי וגם פרופ' [שמעון] שטרית, הוא קלט אותם וקיבל אותם ושלח אותם

לכל מיני מקומות. הוא היה אז האיש של הספרדים, לא חשוב מאיפה הם באו. העדה הספרדית – יעקב

רופא. אצלו בבית היה עד 12 בלילה שוק.

ש: הוא גר בחולון?

ת: בחולון.

א: ועבד בתל-אביב. היה כמה שנים בלי משפחתו עד שהוא עבר לחולון והקים משפחה בחולון. אמרתי

לך, מהבוקר עד הלילה כולם היו באים להתייעץ איתו. דלת פתוחה. יושבים על שש-בש.

ת: גם היום. עד יומו האחרון ככה זה היה.

א: בנוסף לכך אני רוצה לומר על אישיותו של יעקב רופא. כל היהודים שרצו אותם המוסדות ללכת

לריגול בארצות ערב ובכל מיני מקומות, רק ההמלצה של יעקב רופא היתה קובעת. היו לו מכתבים מבן-

גוריון ראש הממשלה, ממשה שרת שר החוץ, מ[בכור-שלום] שטרית שר המשטרה, מכל אלה. ... שהוא הולך להגיש לו את כל העזרה הדרושה כי הוא היה הנציג של כל המקומות האלה. כשהצטרפו לשלוח שליחים לחוץ לארץ, זה היה רק בהמלצתו.

ת: לדעת מה טיבו של האיש.

א: אם האדם הוא הגון או לא, כי הוא הכיר את כולם. בהמלצתו כולם הלכו. אם כבר אני אספר לך על אפליות. היה לו סכסוך עם סורקיס שהיה ממונה עליו. ישבו פעם בישיבה ודיברו על עזרה לעולים. אחי היה לבן והשער שלו קצת שטני. ישבו ודיברו על ספרדים וזה, והוא אמר להם – לא, מה שמגיע לאברמוביץ' מגיע למזרחי. אמר לו – מה אכפת לך מהפרענקים האלה? אמר – מה, אני לא פרענק? והיה סכסוך שהגיע עד לבן-גוריון. זאת אומרת אפליה היתה קיימת מאז ומתמיד. גם את התימנים הוא קלט.

ת: את כל העולים.

א: אדוני, בתל-אביב היו נשבעים בשמו. יעקב רופא זה היה אלוהים בשנים ההן.

ש: הוא עסק גם בעניני ביטחון והגנה?

א: בהחלט.

ש: באיזו תקופה?

א: עם קום המדינה.

ש: מה היתה הפעילות שלו?

א: אמרתי לך, בעניני שליחים. וגם לא פעם היה נוסע, היו באות קבוצות עולים דרך ירדן, מים המלח, היו לוקחים אותם במשאיות, מלבישים אותם כובע טמבל וחולצה כחולה והיו אומרים להם לשיר כאילו קבוצה מקיבוץ יוצאים לטיול. ככה היו מביאים אותם לארץ מירדן, דרך ההרים.

ת: כל העליה מכל המקומות היתה ידועה ליעקב רופא. הוא היה המדריך, המארגן, המכין והיה לו קשר עם האנשים המעבירים. אם אלה היו ערבים ואם יהודים. לדוגמה, בסוריה היו בדמשק שניים, שלושה יהודים שהתעסקו [בעלייה], אבל בדרך העבירו אותם ערבים. הקשר של הערבים היה עם יעקב רופא.

ש: כשהוא היה בחיפה?

ת: כשהוא היה בתל-אביב. בחיפה הוא לא עסק בזה. הוא התחיל בשנת 40'. עד שנת 40' כל אלה שעלו עלו בצורה פרטיזנית.

א: באה העליה העיראקית הגדולה בשנות החמישים, הוא קלט את כולם.

ת: רוב הקריינים בטלויזיה ובקול ישראל, כל אלה שממצרים כמו לילית נגר וגנור, שגם היה נגר ושינה את שמו, הוא קלט אותם והוא הכניס אותם לעבודה שם. יש ביניהם גם זמרים וזמרות שהכניס את כולם לטלויזיה ולרדיו.

ש: עכשיו אנחנו נדבר על הפעילות של רופא. אני רוצה על עוד צד אחד שאולי אליהו יותר מתמצא בו, זה עניני הפעילות הבטחוניות החשאיות. אתה אומר שהוא היה מטעם המוסדות

א: מטעם המוסדות. היו לו מכתבי המלצה מראש הממשלה, משר החוץ, משר הביטחון, משר המשטרה, לאן שהוא היה הולך, לכל מוסד אם הוא היה צריך לברר משהו עבור מישו, [היו צריכים] להגיש לו את

כל העזרה הדרושה. זה לא מצא חן בעיני הממונים עליו ותמיד שמו לו רגליים כי קינאו בו שכולם היו באים אליו והבוס שלו יושב כמו כלב. אז לפעמים הוא היה מתרתח ... וזה פרענק ... זהו.

ש: עד מתי נמשכה הפעילות שלו בעניני הקליטה?

א: כל עוד היתה הקליטה קיימת הוא היה פעיל.

ת: עד יומו האחרון. עד שהוא יצא לפנסיה.

א: בשנת '82 הוא נפטר, בגיל 70. במקום שיפוש בגיל 65 הוא עבד עד גיל 70.

ש: אני יודע שמסוריה היו עליות בעיקר בשנות הארבעים.

א: כן, אבל אז כבר היתה הכשרה מקצועית. הוא כבר עבר. היו קליטות מכל מיני מדינות.

ש: אנחנו מדברים על סוריה.

א: גם הסורים היו באים אליו. תמיד ישבו אצלו בתור עשרים איש שחיכו כי כולם רצו רק את הטיפול שלו, את ההכשרה המקצועית. היה שולח אנשים לקיבוצים לכל מיני מקומות שילמדו מקצוע, שייקלטו בארץ. הקליטה לא היתה רק כשאתה עלית. היה צריך המשך, ומיד היה קשר איתו.

ש: כן.

ת: כשעלינו בשנת '35 נכנסנו לפלוגות הפועל ושם למדנו כל מיני התעמלות ספורט. משם היה המסלול ללכת להגנה. היינו בסקציה הימית של הפועל. היה המדריך אברשה ארגמן. אנחנו היינו יום יום בשבת יורדים, לוקחים את הסירות מחוף שמן ושטים מחיפה עד נהריה, שלא היתה נהריה אז, וחוזרים אחרי הצהריים. בשנת '36 דחפו אותנו, הכניסו אותנו, הלכנו להגנה. בהגנה פעלנו. היו 12 בחורים יהודים ראשונים שבשנת '36 הלכו ברחוב הרצל עם נשק. האנגלים הסכימו כי אז התחילו מאורעות והמאורעות היו, אז זה היה בקשר למלחמת חבש-איטליה. עד '38 המשיכו את הפעילות ואת השמירה בהגנה. אני שמרתי תמיד בסוף רחוב התבור. משה אחי שמר ברחוב אחר. כל אחד שמר. פה בסוף הרחוב, איפה שכעת ... בצריף הזה, הנה הצריף הזה ממול.

א: רחוב מיכאל. הוא נקרא רחוב תבור.

ת: שמרנו, ואחרי השמירה הלכנו לעבודה. גמרנו את השמירה, ישר הלכנו לעבוד. עד שנת '38. באה ההגנה – חברים, אתם צריכים להתגייס למשטרה כשוטרים מוספים. ... הלכנו כבר לנוטרות, למשטרה. עבודה ושמירה שם.

ש: באילו משקים היית כשהקימו אותם?

ת: עין-גב, טירת-צבי, חפציבה, שבי-ציון. בכל המקומות האלה היינו חודשיים, חודשיים, חודשיים, עד שהכל נבנה, עד שזה קם. משם קיבלנו באוקטובר '38, נכנסנו למשטרה בתור שוטרים מוספים. אני שיטתי בעיר התחתית, בתחנה המזרחית למטה בעיר. קיבוץ גלויות, ואדי רושמייה, כל האזור הזה. היינו הולכים שלושה לשמירה בפטרול – יהודי, אנגלי, ערבי. הערבי הלך עם מקל, היהודי הלך עם אקדח והאנגלי הלך עם רובה. כשהיינו צריכים לעמוד בתנוחה או להסתכל, אני הייתי צריך לעמוד ככה והוא ככה, שאני אראה מה שבא מאחוריו שלא יהרגו אותו והוא יראה מה איתי. הערבי הלך עם מקל באמצע. כמעט יום יום נהרג יהודי למטה בעיר התחתית בככר פייסל. הלכו שם כל אלה שהיו דמשקאים, חלבים, ארצישראלים. כל אלה שהתנדבו מטעם ההגנה ונשלחו. עד שנגמרו המאורעות והתחילה המלחמה. בשנת

40', ברגע שנגרמו המאורעות והפסיקו ה... חזרתי לעבוד בסולל בונה והייתי מנהל עבודה. עבדנו מהר- כנען וראש פנה עד סדום ועמורה. כל הדברים האלה, הביצורים של הצבא הבריטי, עבדנו בהם. אני עבדתי במקרה בכל האזור הזה ובאזור ג'נין עשינו פילבוקסים אנטי-טנקים.

ש: גם בנהריה עשיתם פעולה כזאת? במלחמת העולם השנייה?

ת: לא. אני הייתי בגדר הצפון שעשינו מראש הנקרה עד קרית שמונה בשנת 38'. אבל אני מדבר איתך על אחרי 40'. אני הייתי היהודי היחידי שעבד בין 400 ערבים. היינו צריכים לעבוד בקומפרסור ולעשות פיצוצים. אז כל החומר, המלט, הברזל וחומר הנפץ היו רק לפעילות צבאית. אני קיבלתי הוראה מההגנה שאני מוכרח באיזו שהיא צורה להעביר חלק. הצטרכתי באיזו דרך שהיא, אני לא יכול להגיד לך את כל הדברים האלה, העברתי אם זה מלט, אם זה חומר נפץ, אם זה ברזלים. קיבצתי מכל פילבוקס איזה מאה שקי מלט ... 800 שקי מלט והעברתי אותם לזה. הלכתי עד אחרי ירושלים, לואדי רומאנה קראו לו, שם למטה מהעיר, עד סדום ועמורה. הכל ביצורים של הצבא.

ש: בכל הפעילויות האלה שסיפרת לי עכשיו היו איתך חלבים ודמשקאים?

ת: לא. הייתי יחידי בין ערבים.

ש: אבל בפעולות ההגנה

ת: בהגנה כל אחד הלך לכיוון, כל אחד הלך לאיזה דבר.

ש: למשל במה שנקרא חומה ומגדל.

ת: בחומה ומגדל היו.

ש: היו חלבים?

ת: בוודאי. בעלייה לחניטה היו חלבים.

ש: מי היה שם בעלייה לחניטה?

ת: היה משה אחי, דניאלי שהיה דמשקאי ונהרג שם.

ש: מתי?

ת: בזמן שעלינו, באפריל 38', בעלייה לחניטה, אח שלו זה דניאלי שעבד גם בהסתדרות והבן שלו זה צבר דניאל שהוא משחק כדורגל. אז הוא נהרג שם, נפל חלל.

ש: הם חיפאים?

ת: כן. מה קרה אז? באותו זמן שעלינו לחניטה בא ערבי ואמר שיש לו ידיעה למסור לנו והוא רוצה תמורתה חמש לירות. קודם כל לא ידעו לדבר איתו ואמרו לי – בוא, אתה דובר ערבית, תדבר איתו. אז עשינו את הכביש, את דרך העליה לחניטה.

ש: לחניטה עילית?

ת: בטח. הלא התחלנו למטה מהכביש. איך היה אפשר להגיע? אז אמרו לי לבוא ולדבר איתו ערבית ולתרגם להם. באתי – מה אתה רוצה? [אמר] – יש לי ידיעה למסור לכם ואני רוצה חמש לירות תמורתה. אמרתי להם מה הוא רוצה. אמרו לי – תשאל אותו מה אם זה לא יהיה אמת. אמר – אני לא אקח את זה. מחר אני אבוא ואקח את זה. בא אחד, קראו לו מוכתאר יוסף, היה המוכתאר של חניטה, אמרתי שההוא אומר ככה וככה. אמר – תגיד לו שאנחנו נקבל את הידיעה ואם זה יהיה אמת יבוא מחר ויקח את החמש

לירות. הוא אמר – היום בערב ממולכם מכתרים אתכם והם יורים על האוטומובילים שעולים הפועלים שחוזרים הביתה, כי אין איפה לישון. הם יירו עליכם. זאת הידיעה שלי. אם זה לא יהיה, אז בסדר. אנחנו התארגנו, שלחנו שוטרים, גפירים, שהיו בהר לכיוון הזה ולכיוון הזה לכתר אותם. בזמן שהיינו צריכים לעלות, אמרו – תפתחו את האוטומובילים, המשאיות, מצד אחד ותעמדו קרוב לתעלה. ברגע שיורים, תקפצו. הכניסו את הצעירים שיכולים לקפוץ ולא את המבוגרים. כשהתחילו לירות קפצנו והחבר'ה שלנו הגפירים כיתרו אותם והרגו אותם. למחרת בא ולקח את החמש לירות.

ש: איך דניאלי נהרג שם?

ת: בערב היתה התקפה, אחרי יום.

ש: על חניטה למטה?

ת: למעלה.

ש: על חניטה עילית?

ת: קודם כל היתה למטה, אחר כך עילית. לא היה בה כלום. עשו אותה אבל מה זה עילית? היתה עליה. חניטה לא היתה למטה בכביש.

ש: אני יודע. למעלה. אז דניאלי נהרג למעלה?

ת: בטח. הם עמדו בגבול לפני העליה כדי שלא ... הוא היה מטעם ההגנה.

ש: מטעם ההגנה ולא חבר חניטה?

ת: לא, לא. הלא מי הלך לחניטה?

ש: רק חברי הגנה.

ת: בדיוק.

ש: לשמירה.

ת: גם לעבודה וגם לכל הדברים האלה, כי ידעו שזה מסוכן. לקחת אבא לארבעה, חמישה ילדים שיהרגו? לא.

ש: הוא היה כבר בעל משפחה שם?

ת: לא. בחור כמוני.

ש: אוקיי. עכשיו תגיד לי מה קרה איתך במסגרת הזאת של חיפה ביחס לקליטת עולים? עסקת בזה?

ת: אני לא עסקתי בקליטת עולים. הפעילות שלי היתה בהגנה. אחי יעקב התעסק בזה ובעד זה לקחו אותו לתל-אביב. הוא, בצלאל חמאווי ואברהם עבאס. האנשים האלה היו קבוצה ידועה. שבעה, שמונה אנשים. יום-יום היו נפגשים אחרי יום העבודה ליד ההסתדרות. הפעילות שלהם היתה לשמוע מה קרה ומה חדש ומי בא ומי הלך.

ש: כשהיו מגיעות קבוצות של אנשים מסוריה, הם הרי ידעו שיש כתובת מסויימת. למי הם היו באים?

ת: אז אני הסברתי לך. החלבים באו לבצלאל חמאווי ויעקב רופא. הדמשקאים לאברהם עבאס ויצחק שלוח ואחר כך לדוד לוזיה. דוד לוזיה בא אחר כך.

ש: אליהו, אני מבין שאתה צעיר הבנים.

א: נכון.

ש: עלית כשהיית בן?

א: שמונה.

ש: לחיפה?

א: לחיפה.

ש: והלכת ללמוד בחיפה?

א: כן.

ש: מה קרה אחרי שגמרת ללמוד?

א: למדתי בבית ספר מקצועי מסגרות וריתוך. קרתה לי אחר כך תאונת אופנוע. ב-46' נכנסתי לעבוד בעיריה. עבדתי בעיריה עד שנת 1990.

ת: למה הוא נכנס לעבוד בעיריה? אז היו צריכות להיות בחירות לראש העיר. התנאים היו שמי ששילם מיסים לעיריה הוא זכאי לבחור. בכדי להוציא יותר יהודים ברשימות זכות הבחירה הוא נלקח לעבוד בעיריה.

א: אחי משה ז"ל עבד בעיריה והיה כבר מתורגמן ראשי בעיריה. אז כשאני הייתי עם גבס ולא עבדתי, חיפשו בחורים יהודים שיודעים עברית וערבית קרוא וכתוב. היות שאני למדתי בבית הספר האיטלקי ועוד למדתי ערבית בחלב, קרוא וכתוב, אז אמר לי – בוא, מה אכפת לך? אתה בין כה לא עובד, בוא. אמרתי – מה, אני בעל מקצוע, אני אבוא לעבוד כפקיד? זאת היתה בושה בזמנו לעבוד כפקיד. אמר לי – מה אכפת לך? עד שתבריא תלך ותעבוד. אברהם חלפון ז"ל שהיה מזכיר העיר היה גם ראש הקהילה היהודית פה. הוא אמר לי – שמע בני, אתה בא לעשות שליחות. אנחנו רוצים מכל העבודה, פה יש פנקס בוחרים, צריך להכין פנקס בוחרים עם מי שהם בעלי זכות הבחירה. בעלי זכות הבחירה מי הם? משלמי המיסים. הספרים מנוהלים בערבית. אתם צריכים לכתוב את השמות גם בעברית וגם בערבית. מכל רשימה שאתה עושה אתה שומר העתק נוסף ובסוף היום מעביר אותו לנו, לוועד הקהילה.

ש: כן.

א: תמורת זה קיבלתי חמישה גרוש ליום.

ש: אותו חלפון היה ראש הקהילה גם האשכנזית וגם הספרדית?

א: לא. היה יושב ראש ועד העדה הספרדית בחיפה. היה חבר כנסת אחר כך.

ת: היום בית ההורים הספרדי הוא על שמו.

א: הוא הקים אותו.

ש: הוא הקים את בית הורים הספרדי שנמצא בנוה שאנן, נכון?

א: כן. הוא על שמו, אברהם חלפון.

ש: אז אני מבין שעבדת בעיריה. באיזה תפקיד?

א: הייתי בגזברות.

ש: כמה יהודים סורים ולבנונים עבדו אז בעיריה.

א: בודדים.

ת: תן לי לספר לך. קודם כל דיברנו על האחים שלנו כולם, על משה רופא לא דיברנו. משה רופא השתתף בפעילות כל הזמן. התגייס גם להגנה וגם למשטרה. במשטרה שובץ בקרית חיים והוא היה שם סמל. למד את חוקי המשפטים. הוא היה חוקר והיה תובע משטרה. בשנת '44 באה פקודה בצו מלמעלה שמשה רופא צריך לעבור לעיריה.

א: הוא ידע ערבית.

ת: ערבית ... הוא נכנס לעבוד בעיריה בתור מתורגמן של שלוש השפות, עברית, ערבית ואנגלית, כי בעירית חיפה אז אם היה בא מכתב היה צריך לתרגם אותו לשלוש השפות.

ש: ראש העיריה אז היה חסן שוכרי?

ת: כן. אחרי תקופה מסויימת הוא נבחר למזכיר המועצה, לא מזכיר העיר. בזמן שהוא נבחר אברהם חלפון היה מזכיר העיר, הערבים ברחו ב-48' והכל נשאר תהו ובהו והכל היה כמעט בערבית. אז באו ואמרו שצריך לקלוט יהודים ספרדים שיודעים את השפה הערבית כי הכל היה מנוהל [בערבית]. אני קיבלתי על עצמי ללכת ולהביא כמה אנשים. הבאתי את אברהם סולימאן, את ... שלום. כל אלה יהודים ספרדים חלבים שיודעים ערבית. באו ועבדו בעיריה ונשארו עד יומם האחרון כשפרשו לגימלאות. בשנת '51 כשנבחר אבא חושי, חלפון עבר להיות מושל מחוז הצפון ומשה רופא קיבל להיות מזכיר העיר. זאת אומרת הוא היה כמו ראש העיר. כל הסמכויות של העיר, ראש העיר נתן לו. אמר – אתה תגמור, כל מה שתגמור, אני חותם. ככה משה רופא נשאר כל התקופה. עזר לכל האנשים שאתה היום רואה אותם בשוק פה ובשוק שם. פה בסטה ופה קיוסק. זה בזכותו של משה רופא. שיכוני זוגות צעירים לספרדים. כל הדברים האלה. הוא לא היה רק בענין של העיריה ולא רק בענין של החלבים. הוא סידר את כל המרוקאים וכל הדמשקאים. מי שבא. הדלת שלו היתה פתוחה לרווחה. כל מה שאמר, אבא חושי חתם.

ש: כן.

ת: ראש העיר אבא חושי נפטר בשנת '67. את המקום שלו לקח [משה] פלימן. גם אצל פלימן הוא היה כי הם לא ידעו לא חוקה ולא תנאים.

א: באותה תקופה חיפה היתה עיריה מצטיינת בארץ. קיבלה את פרס היעילות בכל המובנים.

ת: אחרי כן בא [ירוחם] צייזל. אחרי צייזל בא [יוסף] אלמוגי ואחרי כן שוב פעם צייזל. את כל האנשים האלה משה רופא היה צריך ללמד ולהדריך מה לעשות.

א: אחר כך [אריה] גוראל.

ת: בשנת '78 הוא רצה לנהל את העיר. כאב לו הלב – למה אני צריך ללמד את כל האנשים האלה?

א: הם היו מלכלכים והוא היה צריך לנקות את הלכלוך שלהם. הם לא ידעו, לא התמצאו. אז הוא החליט שנמאס לו. הוא התעסק במועצה הדתית. ידו בכל ויד כל בו. לא רק בעיריה. בכל מקום היתה לו יד.

ת: בבית הקברות, בכל הענינים. כל מי שהיה זקוק לאיזה מקרה, ידע שהכתובת היא משה רופא. זה לא רק ספרדים. גם אשכנזים. כל מי שהיה צריך.

ש: אז הוא החליט מתישהוא ...

א: ... למה? כי בשנים האחרונות הוא ישב על כיסא מלא קוצים. התחילו לא להעביר לו דואר.

ת: זה לא ...

א: אני אומר את העובדות.

ת: אני יודע את העובדות. ולמה זה? תן לי להגיד לך את זה ביסודיות. הוא ראה שהוא מלמד את האנשים, והוא היה חבר מפלגה. הוא הלך למפלגה והציע את מועמדותו לראשות העיר. לא נתנו לו. אז, כשהוא ראה שלא נותנים לו, התחילו לשים לו מכשולים.

א: התחילו לרוקן לו את התפקיד, אז הוא פרש לגימלאות והציע את מועמדותו לראש העיריה, אבל הוא נבחר כחבר מועצה.

ת: ... התחילו יחד איתו, גם כן ...

ש: הבנתי. עכשיו אני חוזר לשאלה המקורית ששאלתי את אליהו: כמה חלבים, דמשקאים או לבנונים עבדו בעיריה, שניצלו את העובדה שהם יודעים ערבית?

ת: אולי חמישים איש מקסימום.

ש: חמישים איש? זה די הרבה.

ת: הרבה מאוד. בזמנו זה היה הרבה מאוד.

ש: קיבלו אותם לעבודה בעיריה מפני?

ת: ידיעת השפה.

א: כבר לא היו אנשים. באו עולים חדשים שלא ידעו שמאלם מימנם והכל היה פרוטקציות.

ת: לא היתה בעיה שזה חלבי ושזה דמשקאי בקבלה [לעבודה]. ספרדי? תביאו אותו. ככה זה היה.

א: הוא יודע ערבית? [תביאו אותו].

ת: כולם היו במעמד טוב מאוד ובתפקידים טובים. גזבר העיר היה ספרדי. מזכיר העיר היה ספרדי. הנהלת חשבונות היתה בידיים של ספרדי. כולם.

א: היו בעלי השכלה, לא סתם ...

ש: ברור. יש לי שאלה לגבי התקופות העיקריות שבהן הגיעו להנה עולים. אתם דיברתם איתי על כך שחלבים הגיעו כבר ב-1925.

ת: מעט מאוד. באו וחזרו, ואחרי כן עלו שוב.

ש: לאחר מכן אמרתם '35.

ת: הזרימה התחילה משנת '32 ומעלה. ב-'35 היה זרם יותר חזק עד שנת '38.

ש: לגבי הדמשקאים, מתי היתה הקבוצה הגדולה ביותר של דמשקאים שהגיעה לחיפה?

ת: הדמשקאים למעשה באו לפני החלבים והם היו יותר גדולים במספרם.

ש: פה בחיפה?

ת: חיפה וגם תל-אביב.

א: תנועת החלוץ היתה ... בדמשק.

ת: תנועת החלוץ היתה אצלם בדמשק.

ש: אליהו אמר פה משפט מעניין – הם היו יותר קרובים לארץ.

א: כן, כי הגבול משותף. חלב יותר רחוקה.

ת: בין חלב לדמשק יש 485 ק"מ. מדמשק לפה אין לך 100 ק"מ. מבין?

ש: כן.

ת: היות שהיהודים בחלב מצבם הכלכלי תמיד היה יותר טוב מהדמשקאים, הפעילות הציונית היתה בדמשק קודם ומדמשק הועברה בחלקה בסוף לחלב. ככה שהדמשקאים באו לארץ אולי כמה שנים לפני כן והתבססו יותר והיו יותר במספרם.

ש: מה לגבי הלבנונים? מתי רואים אותם פה בחיפה?

א: לבנונים לא קיימים למעשה. כולם מוצאם דמשקאים.

ת: או חלבים.

א: בלבנון אומרים שיש שלוש משפחות – האנה, דאנה ומאנה. חנן, דנה ומן. אלה המשפחות הלבנונית המקוריות. היתר כולם דמשקאים שעברו ללבנון.

ת: היהודים שברחו מסוריה, לאן היה להם לברוח? לבנון. לדוגמה אח של אשתו ... היה בין הסוחרים הגדולים ביותר בחלב. ספרא. אתה יודע מה זה ספרא? קראת אתמול? אדמונד ספרא מכר את בנק אמריקה בעשרה מיליארד ו-300 מיליון. תבין, כל אלה היו המשפחות העשירות ביותר בכל האזור – חיו, שמע, הררי. רוב רובם היו סוחרים גדולים, סיטונאים, בנקאים. מעל המשוער. אני אומר לך, ספרא זה אחד מהם.

א: גם באו יהודים מספרד, מאיטליה, מכל מיני מקומות עם הגירוש. אז אתה רואה שיש הרבה מילים שאנחנו היהודים בחלב מדברים שהמקור שלהן ספרדית. למשל על כרית אומרים קאבסן. קאבסה זה ראש, ... יש כל מיני מילים.

ת: כל המסחר וכל העסקים הגדולים, הזהב וכל זה, היו בידיים של יהודי חלב. לדוגמה, אשתי נולדה בלבנון. אמא ואבא שלה נולדו בדמשק. ככה שאין לך הרבה אנשים מושרשים בלבנון. אמר לך את המשפחות, אלה המשפחות. היתר נקלטו מחלב, מדמשק, אולי ממקומות אחרים כמו עיראק.

א: הרי כל שמות המשפחה זה בעיקר כינויים. משפחת ספרא העשירים, למה קראו להם משפחת ספרא?

ש: כי פעם אביהם היה סופר?

א: לא. "אָסְפֶּר" זה צהוב. הם עסקו תמיד בזהב וזהב הוא צהוב והכינוי שלהם הוא בגלל שעבדו בזהב.

ת: היה את נחמד. מה זה נחמד בעברית?

ש: אה, זה אותו דבר?

ת: כן. ויש לך את שעיו וכל מה שתגיד. כולם היו המיליארדרים.

ש: הבנתי. עכשיו בוא נחזור לשאלה של הלבנונים בחיפה. באיזו תקופה הגיעו לבנונים לחיפה שאתם זוכרים?

א: מעטים מאוד.

ש: באילו שנים הם הגיעו?

ת: אחרי שנת '40 העבירו אותם דרך הבריגדה ... שלנו.

ש: המוסד לעליה ב'?

ת: כן.

א: לא לבנונים, אלא מעטים מאוד העבירו אותם לסוריה דרך לבנון כי הגבול היה יותר קל. שוחד.

ש: כן, זה ברור. אני מדבר על לבנונים ממש.

ת: ... אשתי באה

ש: מתי היא עלתה?

ת: ב-44'.

ש: בעליית הנוער הזאת?

ת: כן. היא באה עם איזה 50, 60 בנות. אולי שתיים היו לבנוניות והיתר דמשקאיות וחלביות. אז מה עשו? ללבנונים היתה ... שלהם. הביא אותם בדרך כלל הפלמ"ח והעביר אותם מחלב לביירות, מדמשק לביירות. משם לקח אותם. ההתארגנות היתה שם והביאו אותם. כשבאו אז באו לכאן מביירות, אבל בתוכם ילידי לבנון היו מעטים מאוד מאוד.

ש: יש לי שאלה לגבי אשתך. שמה מזל בודק? זה שם המשפחה המקורי שלה?

ת: המקורי.

ש: אני הבנתי ממנה בשיחה המקדימה שעם מי היא הגיעה? עם איזו קבוצה?

ת: עם עליית הנוער. רחל ינאית בן-צבי הביאה אותה.

ש: כשהיא היתה שם ב-43' בשליחות שלה, נכון?

ת: כן.

ש: איך היא עלתה?

ת: היא הביאה אותן עם פספורט.

ש: דרך ראש הנקרה?

ת: כן. עד 48', קום המדינה, כל יהודי שרצה לעלות בדרך חוקית יכול לקבל פספורט ולבוא. איך אני באתי? באתי בפספורט.

א: מקום המדינה התחילו הבעיות.

ת: אחרי קום המדינה נגמר העסק הזה.

ש: לגבי אשתך, מה היא עשתה אחרי שעלתה ארצה?

ת: עבדה בקיבוץ עיינות.

ש: מה היא עשתה שם?

ת: עבדה בלול.

ש: היא באה בתור ילדה? בת כמה היא היתה?

ת: 14, 15.

ש: תוכל לקרוא לה רגע?

ת: כן.

ש: גברת מזל או טוֹנָה?

ת: מזל.

א: טובה זה פורטונה. פורטונה זה מזל.

ש: אה, אוקיי. מקודם סיפרת לי שעלית עם רחל ינאית בן-צבי.

מזל רופא: ואברהם עבאס.

ש: אברהם עבאס היה איתה?

מ: כן, בביירות.

ש: הם אספו אתכם, נכון?

ת: יש שני אברהם עבאס, שלא תטעה.

ש: אה, זו נקודה מעניינת.

ת: יש חיפאי ויש תל-אביבי. התל-אביבי.

ש: אה, עם אברהם עבאס התל-אביבי, זה שהיה בוועד הפועל ואחר כך חבר כנסת?

ת: כן.

ש: יפה מאוד. אז את אומרת שעם רחל ינאית היה אברהם עבאס התל-אביבי והוא עזר לה לבחור את

הבנות?

מ: היא הסתובבה מבית לבית של היהודים בביירות ושיכנעה את ההורים. היא סידרה לנו דרכונים ועלינו

דרך ראש הנקרה.

ש: ברכבת?

מ: לא, באוטובוס. היה אפשר .

ש: הייתם לגאלים?

מ: לגאלים. בדצמבר '43 באנו לבית הספר החקלאי עיינות ליד נס-ציונה.

ש: זה לא קיבוץ.

מ: בית ספר חקלאי. המנהלת היתה עדה פישמן, אחות של הרב מימון. זה היה קצת דתי.

ש: למה דוקא העבירו אתכן? [העבירו] את כל הבנות?

מ: לא, חילקו חלק לפתח תקווה, גם היה בית ספר חקלאי.

ש: איך קראו לו?

מ: לא יודעת. וחלק לעיינות.

ש: זאת אומרת לשני מקומות.

מ: שני מקומות. רחל ינאית היתה באה כל כמה חודשים, לוקחת אותנו, היתה לה חווה בירושלים, היינו

מעבירים יום אצלה.

ש: ליד קיבוץ רמת רחל?

מ: משהו כזה, כן. היינו הולכים ומעבירים יום אצלה. באנו בדצמבר. בראש השנה היא ראתה שכל

הילדים מיואשים כי ההורים רחוקים, סידרה לנו טיול לביירות. עוד לא היתה מלחמת השחרור.

ש: מתי היה הטיול לביירות?

מ: ב-44'. לפני ראש השנה.

ש: בערך שנה אחרי שהגעתן.

מ: פחות. נסענו, בילינו את החגים וחזרנו.

ש: ביליתם את החגים אצל ההורים?

מ: אצל ההורים.

ש: לא כולם היו מביירות.

מ: לא. מי שמביירות רצתה הלכה. לא כולם רצו לנסוע.

ש: ואלה שמחלב ודמשק?

מ: נשארו פה.

ש: זאת נקודה מאוד מעניינת כי זו פעם ראשונה שאני פוגש מישהי שבאה עם רחל ינאית. ספרי לי על

החיים בעיינות. מה עשיתן שם?

מ: למדנו חקלאות ועברית. עבדנו בחקלאות ולמדנו עברית כי לא ידענו.

ש: אחרי שגמרתן ללמוד עברית לא למדתן לימודים [כמו] חשבון?

מ: הכל למדנו.

ש: בהתחלה הגעתן את אומרת בערך 20, 25 בנות?

מ: בנות ובנים. היו הרבה בנים.

ש: היו בקבוצה שלכן בנים?

מ: הרבה בנים.

ש: עד כמה שאני יודע הגיעו איתה 50 בנות.

מ: היו בנים גם.

ת: אולי כמה פעמים.

ש: לא, בפעם הזו כשהגעת עם כל הקבוצה?

מ: היו כמה בנים.

ש: כמה בנים?

מ: מה אני אגיד לך. מחלב היו כמה ומביירות היו. היה אחד גם כן ז'ק זייתוני מביירות איתנו. אני יודעת

שהוא גר בברזיל.

ש: כמה בערך מכל הקבוצה של החמישים היו בנים?

מ: אני לא זוכרת בדיוק אבל היו מחלב הרבה בנים.

ש: כשאת אומרת הרבה כמה זה?

מ: אולי 15.

ש: אז זו לא היתה קבוצה רק של בנות?

מ: לא, גם בנים. מה פתאום.

ש: בסדר. את אומרת לי שחצי מהבנות הלכו לפתח תקווה וחצי לעיינות. הגעתן לעיינות, עשו מכן כיתה

אחת?

מ: כן.

ש: רק שלכן?

מ: כן, כי היו ישראלים שלמדו. עשו תיכון שם.

ש: אז לא עירבבו אתכן עם הישראלים הותיקים?

מ: לא. הם דיברו עברית. אנחנו לא ידענו. יש פה קטע שאני אגיד לך. כשאנחנו ירדנו מהאוטובוס אז הבנות המטפלות פה התחילו להגיד לנו – מותק, מותק, לא הבנו מה זה מותק. מותק בערבית זה מוות. אחרי תקופה שכבר דיברנו קצת עברית, ישבנו בערב יום שישי, קמה אחת ואמרת שהיא הולכת להתפוצץ. מה קרה? אמרה שכשאמרו להם שיגיע נוער מלבנון ומסוריה הם חשבו שאנחנו עם זנב. אבל כשראו אותנו [אנשים] רגילים אמרו לנו מותק.

ש: אבל אז כבר הבנתם שמותק בעברית

מ: בטח, כבר שבועיים [היינו], כבר קלטנו את השפה.

ש: בסדר, אבל עד שקלטתם את זה, מה היתה ההרגשה שלכם?

מ: לא טובה.

ת: הם חשבו אותם מי יודע מה. באים מארצות ערב עם זנב.

מ: זה היה הקטע.

ש: הבנתי. כמה זמן הייתם כיתה נפרדת? כמה בנות הייתן בעיינות?

מ: אני לא יכולה להגיד. היתה לנו קבוצה, היינו כמה בנות, איזה עשרים בערך.

ת: אשתו של הללי ...

מ: לא אשתו. אחיותיה.

ש: האחיות של עורך הדין הללי גם כן באו איתך?

מ: האחיות של אשתו. שתיהן מדמשק.

ש: איך קראו להם?

מ: לאחת קראו סורקה ואחת אמילי. סורקה גרה בצרפת ... ואמילי נפטרה, היתה בקיבוץ סאסא.

ת: ממשפחת פריץ.

ש: אז אלה היו האחיות של אשתו, לא שלו?

א: הוא בן יחיד.

ש: אין לו אחים להללי. אז נניח 15 בנות הייתן והייתן כיתה נפרדת. כמה זמן הייתן כיתה נפרדת עד

שעירבבו אתכן יחד עם האחרים?

מ: אף פעם לא עירבבו אותנו באותה כיתה כי להם היו לימודי תיכון ולנו לא היה תיכון. למדנו עברית.

למדנו את השפה, את הגאוגרפיה והכל, אבל לא איתם. הם היו

א: באיזה גיל הייתן?

מ: 14.

ש: אז את רוצה להגיד לי שבכל התקופה שהיית בעיינות לא למדת לימודים אחרים חוץ מעברית ועבודה?

מ: למדנו את כל המקצועות, אבל בכיתה שלנו. הם היו משלמים. הם למדו שם.

ש: הם שילמו. כמו תלמידים רגילים.

מ: גם עכשיו עיינות קיימת.

ש: אני יודע, אבל בתקופה ההיא אני מבין שתקופה מסוימת למדתן רק עברית?

מ: רק עברית.

ש: כמה זמן?

מ: אני לא זוכרת. אבל קלטנו מהר מאוד.

ש: אחרי שגמרתי ללמוד עברית התחלתי ללמוד לימודים רגילים?

מ: כן, והתחלנו ללכת לפעולות.

ש: עם כל האחרים?

מ: עם ההגנה.

ש: אה, הצטרפתן להגנה?

מ: בטח. לקחו אותנו הרבה לפעולות. אז היו הגפירים עם הכובע הזה.

ש: וגם אתן השתתפתן בזה?

מ: בטח. הרבה.

ש: יריתן?

מ: בטח. בחולות של ראשון [לציון] היינו [יורות] בלילות.

ש: יפה. כמה שנים היית בעיינות?

מ: שלוש. אחר כך עברנו לרמת דוד להכשרה.

ש: לפני ההעברה לרמת דוד, שלוש שנים היית בעיינות. משך כל השלוש שנים האלה הייתן כיתה נפרדת

ולמדתי את כל המקצועות?

מ: כן. הם למדו אחרת.

ש: עקרונית שם סיימת תיכון אפשר לומר?

מ: כן, אבל לא היתה לי תעודה שם, לא נתנו לנו.

ת: הם באו יודעים ערבית, קראו וכתבו, וצרפתית בבית דיברו ולמדו. כולם. זאת אומרת רוב הלימודים

שלהם עד גיל 14 למדו שם בבית ספר.

ש: בבירות, כן. עכשיו, אם אני מבין אותך נכון למדתן שם וגם עבדתן.

מ: עבדנו בטח, בחקלאות. אני במקרה הייתי בלול.

ש: והאחרות עבדו ב-?

מ: בכל מה שהיה. בירק, בפרות.

ש: לימדו אתכן שם כל אחת מקצוע מסויים?

מ: כן. כל אחד הלך למקצוע. אני הלכתי ללול. יש כאלה שעבדו רק במטבח. היינו בלילות קמים ללול

בשלוש בלילה. היינו שומרים בשער הרבה. היו הרבה מקרים, אז באה אחרינו עלייה מרומניה והרבה

ערבים היו נכנסים בלילה והרגו בפרדסים כמה בחורים.

ש: במשך השלוש שנים האלה דיברו איתכם על הכשרה, על התיישבות באיזה שהוא מקום כקבוצה?

מ: כן.

ש: על מה דיברו איתכם?

מ: אני זוכרת? דיברו על זה שאנחנו צריכים להיות פה. שלחו אותנו אז לרמת דוד והיינו תקופה ברמת

דוד.

ש: בשביל?

מ: הכשרה.

ש: אז אחרי השלוש שנים

מ: הלכנו לרמת דוד.

ש: מה היה ברמת דוד אז?

מ: ברמת דוד היה קיבוץ.

ש: כל הקבוצה שלכן?

מ: כן.

ש: אף אחת לא עזבה באמצע?

מ: יש הרבה שעזבו. יש כאלו שבאו ההורים שלהן והן הלכו להורים. יש כאלה שהתחתנו. אני התחתנתי

ב-46'. מול רמת דוד היה הליגיון הירדני. היינו שומעים אותם בלילה "בסל, תום, בסל, תום" [בצל, שום,

בצל, שום], כי לא ידעו שמאל-ימין.

ש: מה שנקרא "בנדורה-בטטה"?

מ: כן. אז היו אומרים בצל ושום.

ש: ומה קרה?

מ: לא היה לנו קשר אבל תמיד פחדו מהם.

ש: מתי ההכשרה הזאת ...

מ: אני עזבתי, אני לא זוכרת. רציתי לחזור להורים. לא חזרתי, התחתנתי.

ש: עם ברוך.

מ: כן.

ש: כמה בנות לבנוניות, חלביות, ביירותיות היו אז בהכשרה ברמת דוד?

מ: אני לא זוכרת. אני חושבת שהיתה לי תמונה אבל לא יכולה להגיד לך איפה זה עכשיו. היתה לי תמונה

של כל

ש: כמה בנות הייתן?

מ: איזה 20 בנות.

ש: וכולן מסוריה ולבנון?

מ: כולן.

ת: אבל היו קבוצות. לא קבוצה אחת. זה כל הענין. היא באה בקבוצה נגיד, אבל היתה גם קבוצה אחרת

שהלכה למקום אחר.

ש: בסדר, תיכף אנחנו נגיע.

מ: זה משהו אחר. את זה אני לא הכרתי.

ש: עם הקבוצה של הבנות שהיו בפתח תקווה גם כן עשו אותו הדבר, את יודעת?

מ: כן, אבל לא היה לי קשר איתן.

ש: מה את יודעת שקרה איתן?

מ: לא יודעת.

ש: אין לך מושג, הבנתי. מה קרה עם הבנות שנשארו ברמת דוד מהקבוצה שלך המקורית?

מ: אמרתי לך, יש הרבה שההורים שלהן הגיעו לגור בתל-אביב והן הלכו להורים. עזבו ונסעו. יש כאלה

שהתחתנו. אבל לחזור, שתי בנות חזרו לביירות ועכשיו הן גרות בפיליפינים. הן היו חברות שלי.

ש: אני התכוונתי בשאלה שלי, אחרי שהייתן ברמת דוד בהכשרה חלק מהבנות נשארו. מה קרה איתן?

מ: לא יודעת. לא היה לי קשר.

ת: אולי הלכו לקיבוצים.

מ: לא היה לי קשר. יש לי שתי חברות פה בחיפה שאני בקשר איתן.

ש: בתקופה הזו שהייתן בעיינות, איך היו היחסים עם המטפלים והמטפלות?

מ: מצוין.

ש: ועם הילדים האחרים?

מ: מצוין.

ש: לא התאנו לכם? לא צחקו מכם או משהו.

מ: אמרתי לך, בהתחלה כן כי לא ידעו מה אנחנו. אבל אחר כך?

ש: מה זאת אומרת בהתחלה כן? מה אמרו לכם?

מ: אמרתי לך. כשבאנו הם חשבו שאנחנו נבוא עם זנב.

ש: בסדר, אבל אמרו לכם מילים לא יפות או משהו?

מ: מאיפה ידענו אם הם אמרו או לא? לא הבנו את העברית. אבל תשמע, היה טוב. לקחו אותנו להרבה

טיולים, להרבה מקומות. לא מנעו מאיתנו כלום.

ש: קודם אמרת לי שזה היה מקום דתי משהו, נכון?

מ: כן. עדה פישמן היתה דתייה.

ש: והמקום עצמו התנהל באורח חיים מסורתי או דתי?

מ: דתי. שישי זה שישי, שבת זה שבת, חג זה חג. תראה לפי פסח איך היו מנקים את המטבח יסודי יסודי.

זה היה דתי.

ש: ההורים שלך, זאת היתה הדרישה שלהם שאת תגיעי למקום דתי?

מ: לא, הם לא ידעו. הם שלחו אותנו, לא ידעו. אבל ההורים באו לבקר הרבה.

ש: ההורים שלך באו מביירות לבקר אותך?

מ: בטח. זה היה עוד אפשר. היו מוניות מביירות לחיפה.

ת: כשבתי נולדה אמא שלה באה ללידה.

מ: אמא שלי באה ללידה.

א: הדרך היתה ...

מ: אני ילדתי ב-29 בנובמבר '47, ערב הכרזת המדינה.

ש: אה, ילדת את הבת הראשונה שלך?

מ: הבת הגדולה.

ש: יפה מאד.

מ: ואמא שלי היתה פה. אבל היות שהיתה לה משפחה בביירות היא היתה צריכה לחזור, אז סידרו לה לחזור בתור ערביה.

ש: הבנתי. שאלה נוספת, באותה תקופה שאתן שם בעיינות נתנו לכן חינוך חלוצי?

מ: כן.

ת: אני רוצה להגיד לך מילה אחת. קודם הם חשבו שבאו מי יודע מאיפה ברגע שהם ראו אינטליגנציה, שפות, חיו בבתים מסודרים, אז הם הנמיכו את המחשבה שהיתה להם.

מ: לא, בסדר, זה מה

ש: בכל אופן היחס היה?

מ: היה [חינוך] חלוצי, היה הכל.

ש: באו לבקר בעיינות מעליית הנוער, לראות מה מצבכן? רחל ינאית באה?

מ: הרבה. היא לקחת אותנו כמעט כל חודשיים אליה לחווה. היתה מביאה אוטובוס ולוקחת אותנו לטייל אצלה.

ש: אני מבין שקיבלתם אוכל ובגדים.

מ: הכל. היתה פנימיה.

ש: אוכל, בגדים, הכל קיבלתם שם?

מ: הכל.

ש: היו לך קרובים בארץ, נכון?

מ: כן.

ש: איפה?

מ: בתל-אביב.

ש: אם היית רוצה לנסוע אליהם קיבלת כסף?

מ: ההורים היו שולחים לנו גם.

ש: באופן עקרוני, מי מימן את השהיה שלכן שם בעיינות, של כל קבוצת הבנות?

מ: אני חושבת הסוכנות.

ש: עליית הנוער?

מ: בטח.

ש: את זוכרת את השם הנס בייט?

מ: לא. גפיר?

ש: לא. הוא היה ראש עליית הנוער.

מ: לא זוכרת.

ש: אבל לפני שהוא היה היתה גברת אחת.

א: עדה פישמן.

מ: לא, עדה פישמן היתה המנהלת של המקום.

א: הרב רפאל מימון ... היא אחותו, לכן ... המפד"ל, המזרחי ... אנשי המזרחי. לכן ...

מ: לבקר היו באים הרבה, אבל ... לא ידענו מי אלה שבאו לבקר. היו באים הרבה לבקר, לראות מה קורה. החדרים היו מצויינים, הכל היה מסודר יפה שם.

ש: אני מבין שאת מודעת לזה שמי שהחזיק אתכם שם זו עליית הנוער?

מ: כן. היתה אחת תימניה איתנו מביירות. אולי אתה מכיר את האחים שלה?

ש: תימניה מביירות?

מ: כן. היתה משפחת קסאר מביירות, תימנים. יש לה אח פה בארץ.

ש: בחיפה?

מ: לא יודעת. היא תימניה ויש לה משפחה פה, תימנים. היא באה איתנו.

ת: יש עוד אחת שבאה איתה והיא היום בחיפה, חוה'לה. הבן שלה הלך להיות מועמד לראשות העיר מטעם המפלגה, הוא מנהיג עמותת הכדורסל. לב, זה הבן שלה. אמא שלו באה איתה עם העליה.

ש: מה היה שם המשפחה המקורי שלה?

מ: עבאדי.

ש: חוה עבאדי. היא עדיין מתפקדת?

ת: כן. היא עבדה בעירייה ...

מ: היתה חוה עבאדי, היתה חוה אלפיה. היו אפילו שני אחים, אחד דבאח. הוא היה אח שלה. והיתה חוה גינדי שהתחתנה ...

ש: בסדר, אני רואה שאת זוכרת שמות יפה. את רוצה אולי עוד משהו? ניפגשת לאחר מכן אולי עם הבנות האלה?

מ: תראה, כל אחד הלך לדרכו והתחילה מלחמת השחרור. כל אחד כבר היה עסוק. לי כבר היתה ילדה והרבה התחתנו והיה קשה.

ש: את מקיימת קשרים היום עם עולות לשעבר מחלב מחוץ למשפחה שלך.

מ: לא.

ת: במקרה חוה עבאדי עבדה בעירייה אז אנחנו היינו ביחד. חוה'לה.

ש: איפה היא גרה היום?

ת: היא גרה ברחוב הביכורים, נדמה לי.

ש: מה שהתכוונתי לשאול האם יש היום ארגון של נשות חלב לשעבר? יש דבר כזה?

ת: אין.

ש: אתן לא מתאספות מדי פעם?

ת: שום דבר. מה ש... זאת הפעילות.

ש: אין פעילות מיוחדת, הבנתי.

מ: כל אחד הלך לנעמת ולויצ"ו. כבר לא היה

א: לא כמו הרוסים שאתה בא ...

מ: ... רק רוסים. ... נעמת וויצ"ו. הולכים.

ת: תראה, יש לה אחיות בתל-אביב אז כל אחת מסתדרת באיזה מקום ...

מ: האחיות שלי מסתדרות ...

ת: אחותה למשל שאמרת לך, יוסף קוסטיקה, זה שנפטר, אשתו היא אחותה.

ש: אה, את אחות של מרי, אשתו של יוסף קוסטיקה?

ת: כן.

ש: עולם קטן, כי אני מבקר שם הרבה מאוד אצלה. תרימי אליה טלפון תשאלי מי זה אריה. לא חשוב.

ת: יש לה עוד אחות, לילי, ועוד אחות אסתר, כולן בתל-אביב.

ש: הבנתי. אוקיי. אז עם מי אני אדבר עכשיו?

ל: לינדה לבית כהן.

ש: מתי עלית ארצה?

ל: '51.

ש: מה המקור שלך?

ל: חלבי.

ש: מה פתאום עלית ארצה?

ל: עליתי כי האחית שלי עלו לפה ורציתי לראות את הארץ אז באתי לפה.

ש: מתי הן עלו? לפניך?

ל: אחות אחת עלתה בשנת '50 והשניה גם ב-'50 אבל בסוף. אחת נגיד בינואר והשניה בדצמבר.

ש: אני מבין שכולן היו רווקות אז?

ל: לא. הגדולה היתה נשואה [ובאה] עם המשפחה שלה. משפחת גינדי. הם עלו לפה

ש: לחיפה?

ל: לא, לתל-אביב. אני בכלל לא שייכת.

א: הם באו לשער העליה, ישבו שבוע ...

ש: תכף אנחנו נגיע לזה.

ל: אני לא הגעתי לשער העליה. אני הגעתי לפה

ש: רגע, השאלה היא איך ב-'51 הגעת הנה מחלב?

ל: לא חלב. אנחנו גרנו שבע, שמונה שנים בביירות. כל המשפחה. לפני המאורעות אפילו היינו.

ש: למה עברתם מחלב לביירות?

ל: היינו סוחרים.

ת: אמרתי לך, הוא היה אחד הסוחרים הגדולים. מצבו היה בלי עין הרע.

ש: משפחת עבאדי?

ל: משפחת כהן.

ת: היות ובביירות המצב היה יותר טוב ליהודים מאשר בסוריה, אז עזבו כל הסוחרים הגדולים ועברו

לביירות ועסקו בביירות. ברגע שהתחיל להיות חמור גם בביירות, ברחו. מי שברח ...

א: ... ספרא, עברו לביירות ואחר כך לברזיל.

ל: עכשיו כולם בברזיל.

ש: אז משפחת כהן שלך, מה עם ההורים? נשארו בחלב?

ל: לא, בביירות. כולנו עברנו לביירות.

ש: אבל את מספרת לי קודם שהאחיות שלך הגיעו ארצה.

ל: האחיות שלי הגיעו ארצה. אחת היתה נשואה והיתה ... עברה לביירות, ישבה שנה בביירות, ואחר כך באה לפה. זאת הנשואה.

א: בעלה של אחותה הנשואה עלה לארץ בשנת '44. קנה בית בשכונת מכבי בתל-אביב וחזר בחזרה לסוריה. היה סוחר, היה לו כסף. אחר כך הם עלו בשנת '50, ישבו שבוע בשער עלייה כי קלטו אותם פה, ואחר כך עברו לתל-אביב לבית בשכונת התקווה.

ש: שכונת התקווה?

ל: כן, כי לא היה לו עוד את הבית. אז הבית היה מושכר. הוא ישב בבית אחר עד שפינו לו את הבית.

ש: איך למעשה הגעת מביירות ארצה? מי העביר אותך?

ל: היו אנשים מוכרים, אני לא זוכרת שמות.

ש: שהכרת בביירות?

ל: כן. אח שלי מכיר אותם.

ש: בת כמה היית אז?

ל: בת עשרים. באתי לפה.

ש: איך עברת?

ל: עברתי דרך ראש הנקרה.

ש: עם פספורט?

ל: לא. בספינה. היו מבריחים.

א: אחיה ... בביירות, היה מהפעילים ביותר בענייני עלייה ... הגדולים ביותר בביירות ... כהן עזרא.

ל: לא כדאי לך להקליט את זה ...

א: אחד התורמים הגדולים גם בארץ-ישראל. היה ביחסים טובים עם משפחת ... זה שהרגו אותו.

ש: נשיא הקהילה? איליה?

ל: לא, הנוצרי.

ש: אה, [בשיר] ג'ומייל.

ל: ג'ומייל. והשני גם כן. היה עוד אחד.

א: היה ביחסים טובים איתם. תמיד היהודים ... היו תורמים כספים ... למשפחת ג'ומייל. הוא אירגן את כל הקליטות האלה. היו מחביאים אותם באיזה בית באיזה מקום, ... ירדו לסירה היו מביאים אותם ...

ש: אני רוצה לשמוע את זה ממנה.

ל: התעקשתי באותו זמן, רציתי לבוא לאחיות שלי. האחיות שלי לא באו דרך, הן באו עם פספורט.

הפספורט שלהן היה איראני. אז באיראן יכולת לקנות פספורט מזוייף והן יכלו לבוא דרך ראש הנקרה עם כל הבגדים והרכוש שלהן.

ש: ככה הן עברו לארץ? בפספורט איראני?

ל: ככה הן באו לארץ, כן, בפספורט איראני.

ש: שתי האחיות שלך?

ל: לא. השניה באה בפספורט איראני על ידי משפחה אחרת. זאת אומרת שהיא היתה [כאילו] הילדה

שלהם. אני באתי כמו פושעת.

ש: הבנתי. איך עשית את המעשה?

ל: לקחו אותי מהבית שם ובאנו לראש הנקרה. אתה היית בביירות?

ש: לא.

ל: בראש הנקרה יורדים איזו ירידה די תלולה. ראש הנקרה, אתה יודע, מי שרוצה להתאבד קופץ משם.

אז ירדנו למטה

ש: רגע, אבל את אומרת לי שהגעת בסירה.

ל: נכון. מה זה ראש הנקרה?

ש: אה, הגעתם עם אוטובוס או משהו?

ל: רגע. לא ראש הנקרה אלא רושה.

א: רושה בלבנון.

ש: אה, רושה. עכשיו זה נשמע קצת ... איפה זה בדיוק?

ל: זה בצפון ביירות.

מ: זה מין צוק כזה. זה שניים בתוך הים.

ש: אז לקחו אתכם לשם, לצוק הזה.

ל: לקחו אותנו לשם והיו אנשים שהורידו אותנו עד למטה בתשע בלילה. היה חושך. ירדנו לסירה, הגענו

לפה

ש: היתה סירה גדולה?

ל: לא. איזה 12 איש. אפילו פחות.

ש: מי היה המבריח?

ל: היה יהודי. לא זוכרת את השם שלו. ואיתו היה עוד איזה ערבי. ערבי או אז אמרת שם אחר, לא יודעת.

אבל היה להם פה את הסימן שלהם.

ש: על האמה?

ל: על היד, שיכלו לעשות ככה אז קיבלו אותם פה בראש הנקרה. הם אמרו שאם לא היה להם הסימן, לא

היו מכניסים אותם.

ש: כתבו להם משהו על היד?

ל: כן, כתבו להם משהו. סיסמא. היתה על זה הסיסמא.

ש: היו כותבים להם את הסיסמא פה על אמת היד שלהם?

ל: כן.

ש: במה? בעט?

ל: לא זוכרת. פתח את היד, הראה את זה וגמרנו. לא היו מראים את זה ... היו מחביאים את זה כי לבשנו חולצה עד לפה.

ש: שרוולים ארוכים.

ל: שלושה היו איתנו.

ש: היו איתכם שלושה מלווים?

ל: כן.

ש: אחד יהודי?

ל: אחד יהודי, זה של הסירה ערבי והשני גם ערבי.

ש: ואז שטתם בסירה מרושה

ל: שטנו בסירה מרושה עד לפה ... החוף. לקח מתשע, עשר, בלילה עד חמש בבוקר.

ש: איפה הנחיתו אתכם?

ל: הנחיתו אותנו בראש הנקרה.

ש: קצת יותר בפנים? ליד אכזיב?

ל: לא. ירדנו בדיוק בראש הנקרה. עברנו את ...

ש: בצד הישראלי?

ל: כן. היו חיילים, ירדו ולקחו אותנו מלמטה.

ש: איך ידעו שאתם מגיעים?

ל: היה קשר.

ש: ראית פנסים?

ל: אני לא ראיתי. הקאתי כל הזה, לא ראיתי כלום. אבל היה קשר, הם ירדו ולקחו אותנו. אני לא הרגשתי טוב עד שהביאו אותי לחוף. היה להם קשה כי הקאתי כל הזמן ביים.

ש: לקחו אותך מהסירה שהיתה קרוב לחוף?

ל: בדיוק על החוף. שמו איזה שני קרשים והעלו אותנו. לא היתה בעיה גדולה. קשרו את הסירה ו[שמו] שתי חתיכות [קרש]. הם היו כנראה מאומנים לכל הענין הזה.

ש: רק תגידי לי באיזה תאריך זה היה, את זוכרת?

ל: 20 לאוגוסט.

ש: אז את מספרת לי שעם הסירה הגעתם עד לראש הנקרה, לצד הישראלי. מי קיבל אתכם שם?

ל: בראש הנקרה היתה כנראה איזו קבוצה שידעה שבאים אנשים וירדו חיילים מלמעלה, איפה שיושבים למעלה. אנחנו ישבנו אחר כך יום שלם עד ששיחררו אותנו. ירדו ולקחו אותנו מלמטה ועלינו למעלה.

ש: למעלה לבסיס של חיל הים?

ל: למעלה. ישבנו בצריפים האלה כל היום. אחר כך בא דוד לוזיה.

ש: מהסוכנות בחיפה.

ל: כן. שאל אותנו איך באנו, אותו סיפור שסיפרתי לך. כל אחד שאלו אותו לאיפה הוא רוצה ללכת.

ש: בשלב הזה שאלו אתכם גם שאלות כדי לוודא שאתם בסדר? כל מי שהגיע בסירה הייתם מוכרים אחד לשני?

ל: אני באתי עם משפחה שאני בכלל לא מכירה אותה. יום אחד אחרי שעזבתי אותה כבר לא הכרתי אותה.

ש: אני מתכוון אם שאלו אתכם שאלות מאיפה באתם? מי אתם?

ל: שאל אותי איך באתי, עם מי הגעתי, איך קוראים להם. שכחתי כבר ... שכחתי.

ש: כן. לסירה הזאת היית צריכה לשלם כסף?

ל: כן.

ש: מי שילם עבורך?

ל: אח שלי.

א: הוא היה המארגן.

ש: זאת היתה בריחה פרטית?

ל: כן.

ש: אז הגעתם. מה דוד לוזיה נתן לכם שם בראש הנקרה?

ל: לא נתנו לי כלום, רק תעודת עולה.

ש: משם מה קרה?

ל: משם בא אוטובוס ולקח אותי לנהריה. זהו.

ש: מה עשית בנהריה?

ל: לא ידעתי מה לעשות. הסתכלתי איפה אני

ש: מה, שמו אותך בנהריה ונסעו?

ל: כן. ... גם כן. שמו אותי בנהריה ואני צריכה את תל-אביב, לא את נהריה. אז בא אחד יהודי, יכול

להיות שהיה תימני, אמר לי – אני נוסע לתל-אביב, בואי תסעי איתי ובתל-אביב נסתדר. נסעתי באוטובוס.

היו לי אפילו בגדים איתי שהבאתי וגנבו לי אותם.

ש: איפה?

ל: בסירה הזאת. לא מצאו את ... זה סיפור שאפילו לא באתי עם כל הבגדים. היתה לי איזו חבילה,

לקחתי איתי והלכתי. בא התימני הזה, נדמה לי תימני, אמר לי שהוא נוסע לתל-אביב ושאסע איתו. נסעתי

איתו עד תל-אביב. בן אדם מבוגר. הגעתי לתל-אביב, אמר לי – באוטו הזה, מספר 14, את יכולה לנסוע

לשכונת התקווה.

ש: זוכרת עד היום.

ל: כן. שם אותי באוטובוס והוא שילם בעדי כי לא היה לי כסף ישראלי. הבאתי איתי דולרים, אבל אם אני

אוציא דולרים הם לא מבינים בזה בשנת 51'. איך אסתדר? לא הוצאתי כסף ממני. הבן אדם הזה אמר

שהוא ישלם לי את האוטובוס. היה שני גרוש וחצי נדמה לי או חצי גרוש. לא יודעת, איזה משהו. הוא

שילם בכל אופן. אני לקחתי כתובת, נגיד בתחנה הראשונה מכירים בחור זה וזה ... לא מכיר ...

מ: לא היו טלפונים.

ל: לא היו טלפונים. אני הגעתי בתשע בלילה לשכונת התקווה.

ש: כשדוד לוזיה שיחרר אותך בראש הנקרה ואמר לך לנסוע עם האוטובוס שלקח אתכם עד לנהריה, הוא נתן לכם דמי נסיעה? דמי קיום?

ל: כלום.

א: לא היה. לא רק לה.

ש: האוטובוס היה של הסוכנות?

ל: האוטובוס היה של הסוכנות. שמו אותנו בנהריה, את זה אני זוכרת.

ש: גם את המשפחה השניה?

ל: גם את המשפחה השניה. השניה נדמה לי הלכה לקיבוץ כי לא היה להם איפה ללכת. שלחו אותם לאיזה קיבוץ. אבל בנהריה ירדו.

ש: משפחה שלמה לקיבוץ?

ל: איזה שני ילדים. משפחה קטנה.

ש: אם אני אגיד לך שם? משפחת עבאדי?

ל: לא זוכרת אותם בכלל. אני אגיד לך, מה היה לי? ירדתי לסירה, התחלתי להקיא. כל הדרך אני הקאתי. לא ראיתי ...

ש: כשהגעתי הרגשת טוב?

ל: הרגשתי טוב, אבל ראיתי אותם. עכשיו אם אראה אותם לא אכיר אותם. לא שאלתי. לא עניין אותי אפילו.

ש: מה שחשוב לי להבין שדוד לוזיה מהסוכנות לא נתן לך שום דבר.

ל: ... רק את הפתק הזה שאני עולה חדשה.

ת: לא היה נהוג. לא היה מקובל.

ש: לא היה מקובל לתת אז דמי קיום?

ת: כלום.

מ: ... לוזיה, אמא שלו ושני הבנים ... באו בסירה, העבירו איתם זהב. אלה ש... בסירה ... את הסירה ולקחו להם את הזהב והם טבעו כולם. היו כמה אנשים.

ש: כן, אני יודע, מכיר את המקרה הזה. אז את אומרת ששום דבר?

ל: שום דבר. רק כשהגעתי פה לתל-אביב, הגיס שלי אמר – את יודעת, מגיע לך לקחת סידור ראשון. הלכנו לסוכנות ולא נתנו לה. נתנו מיטה מברזל וגם כן איזה מזרון ...

א: סידור ראשון קראו לזה.

ל: זה היה סידור ראשון.

ש: ולאוכל לשלושה ימים או לשבוע?

ל: שום דבר. אני באתי למשפחה.

ש: היתה גם אפשרות שתגיעי לשער העליה ותהיי שם?

ל: לא ביקשתי.

ש: היתה לך אפשרות?

ל: לא. שאלו אותי לאיפה אני רוצה ללכת, אמרתי שיש לי אחות ומשפחה ואני הולכת לשם. הוא לא שאל

אותי אם אני רוצה לפה. לא נתן לי

ש: אפשרות אפילו לבחור.

ל: לא. שאל אותי לאיפה אני הולכת, אמרתי לו שיש לי אחות בשכונת התקווה ואני הולכת אליה.

ש: אוקיי, הגעת לשכונת התקווה. מצאת את האחות?

ל: הגעתי לשכונת התקווה בלי כתובת, בלי כלום. עמדתי. פתאום ראיתי איזה חלביית שכבר שנים לא

ראיתי אותה מסתובבת שם. קראו לה רג'ינה. אמרתי לה – רג'ינה, איפה האחות שלי? אמרה – מאיפה

הגעתי? אמרתי – הגעתי הרגע מביירות. אמרה – טוב, אני לא יודעת איפה גרה אחותך, אני מכירה את

הגיסה שלה. אז הם באו ולקחו אותי.

ש: וככה התחברת אל האחות. מה קרה בהמשך? עבדת? לא קיבלת עבודה?

ל: לא חיפשתי עבודה ולא עבדתי.

ש: היית בבית?

ל: הסתובבתי עם האחיות שלי.

ש: חיית שם בבית שלהן?

ל: כן.

ש: עד שבא "הגואל" אליהו, מצא אותך והתחתן איתך.

ל: לא היה חסר כסף.

א: האח תמך בכולם. גם בנשואים וגם ברווקים. מאיפה היא חיה? מאיפה ...? מישהו נתן לה?

ש: זאת אומרת שהאח שלך עוד מביירות שלך אליכם כסף?

ל: ... לשלוח כסף לפה דרך אמריקה. כולנו חיינו טוב פה.

א: לא דרך אמריקה. היה לה פה בן דוד עשיר והיו חשבונות ביניהם.

ל: לא חשוב. היה הכסף מגיע אלינו כל חודש. רציתי ללכת ולקחת כסף, הייתי אומרת לו שאני רוצה ככה

וככה, [אמר] – קחי כמה שאת רוצה. לא הגבילו אותי בכסף.

א: היה לה בן-דוד שהיו שותפים, היו עסקים ביניהם ...

ל: לא הייתי מוגבלת בכסף.

ש: הבנתי. עכשיו יש לי שאלה אל הנשים. תגידו לי, עד היום אתן בבית שומרות על אורח חיים חלבי או

ביירותי?

מ: בתשילים כן.

ש: באוכל כן.

מ: בהכל. בכל מיני.

ש: ומנהגים? אילו מנהגים אתן שומרות?

ל: אנחנו נגיד ביום שישי עושים את הקידוש. מדליקים נרות. מתפללים.

א: אורז ופסוליה ביום שישי.

ל: בדיוק. זה ... אוכל רגיל של החלבים.

א: כל חג הסדר אצלנו קבוע. נגיד היום פסח, כל המשפחה, כל הסלון מההתחלה עד הסוף, ילדים, נכדים, נינים, עושים סדר רגיל.

ש: כמו בחלב?

א: כמו בחלב. כל חג. פורים עושים פורים. חנוכה, חנוכה. ט"ו בשבט, ט"ו בשבט. גם כן באים כל המשפחה. בשבועות עושים את המאכלים. הכל הכל. לא שינינו שום דבר ממה שהיה.

ש: שאלה נוספת לגבי התרבות, שירה, זמרים. זה נשאר עדיין בערבית? עוד שומעים ערבית?
מ: לא. הילדים לא מבינים.

ל: הם נולדו פה, גמרנו.

ש: לא ניסיתם להחדיר את השפה לילדים?

ל: הם יודעים קצת. יש לי שני ילדים שיודעים ערבית. אבל לא משתמשים בזה הרבה. נגיד הבן שלי היה בכפורים.

א: הוא היה בא ומספר על כל גבול לבנון כמו כף היד.

ל: כשתפסו מחבלים הוא דיבר איתם בערבית.

ש: זאת אומרת היה חשוב לך שהוא יידע ערבית?

ל: לא חשוב. הוא דיבר, ז"ל.

א: אמא שלי דיברה ערבית. היא הייתה חיה אז היו מדברים איתה ערבית וביניהם דיברו.

ת: ... קצת מדברת.

א: ... ילדים דוברי ערבית. גם נאווה וגם

ל: נאווה לא כל כך אבל סטלה ושמעון כן.

א: ... ארועים פרטיים ...

ש: מה שאני מתכוון זה האם השתדלתם לדבר איתם כדי שידעו את השפה הערבית?

א: לא.

ל: בבית אנחנו דיברנו ערבית בינינו. עברית וערבית אבל לא הכרחנו אותם שילמדו.

א: יש מקרים אחרים שאנחנו היום מצטערים עליהם שלא דיברנו ולימדנו אותם ערבית. יש בן-דוד שאשתו בשום אופן לא רצתה, אלא מהגיל הקטן ביותר התחילה לדבר איתם צרפתית וערבית. הם גדלו כשהם יודעים את השפה.

מ: היא תמיד אמרה שבגן הם ילמדו עברית.

א: כן. היא גרה פה באיינשטיין למעלה. אז פשוט מאוד הילדים שלה כל מילה זה השפה של ביירות.

מ: בכלל, אנשי לבנון מדברים ערבית וצרפתית ביחד. כל משפט מכניסים ...

א: בלבנון אתה רואה בטלויזיה, גם כן אומרים "בון סוואר". הם אומרים ...

ש: כן, יש שם את התרבות הצרפתית.

מ: אנחנו הרבה מכניסים את הצרפתית באמצע.

א: "פיפכ ... מאשי אלחאל".

מ: [כלומר] הכל טוב.

ש: הבנתי. עוד שאלה אחת לגבי הפעילות היום. איך אתם נפגשים היום הקהילה החלבית?

ת: המפגשים שלנו הם בחגים בבית הכנסת. כל שבת הוא [אליהו] הולך לבית הכנסת. שם הוא נפגש עם כל, וגם ... מ[רחוב] מוריה והשני ... גר ברחוב הרופא. כולם אלה

א: ... במורשת.

ת: כולם באים לבית הכנסת ...

ש: שומרים על מסורת.

א: שומרים על המסורת בסגנון חלבי. כל שבת יש לה את המקאמה שלה, לא תפילה ... בית הכנסת שלנו פה כמו בונבונירה. אמרתי לך, כולנו פעילים בהתנדבות. אף אחד לא לוקח אגורה אחת. יש לך את יוסף שריד שהוא גם הגובה וגם איש האחזקה ואיש הניקיון והכל.

ש: הוא חלבי?

א: חלבי. הוא מחזיק את בית הכנסת ... כל מה שהם רוצים רק דרכו. אמנם יש כל מיני ועדות אבל זה על הניר. הוא הפעיל ביותר.

ת: אם יש היום ברית או בר-מצווה באים ישר, לא אומרים ... עושים מי שבירך ואבא של חתן הבר-מצווה, כמה שהוא רוצה שיתרום.

א: יש לנו פה את אורי מנג'ד שהוא מלמד ילדים לבר-מצווה בהתנדבות. לא לוקח אגורה אחת.

ש: לפי נוסח חלב?

א: לא. ענייני דיומא. כל פרשה והענינים, אתה כנראה לא מתפלל, אתה לא יודע.

ש: אני קצת.

א: הרי כשאתה מכין את הילד לבר-מצווה אתה רואה באיזו פרשה הוא ... אז אתה מלמד אותו את הדינים וגם את ה... קטע מהפרשה בעניני דיומא. הוא גם מכין לו דרשה.

ש: כן, אבל מה שאני רציתי לשאול זה אם זה בנוסח חלב? ניגון של חלב? השירה של חלב?

א: אין. פרשה זו פרשה, טעמים זה טעמים. אבל אם הוא מכין לו פרשה או דרשה בעניני דיומא, זה גם כן חלק מהפרשה, שיהיה כתוב שהמאורע הזה באותו שבוע קרה לבני ישראל באותו זמן.

ש: כן.

א: אריה, אני מזמין אותך לבית הכנסת שלנו, תבוא איזה יום שבת. אני גם יורד באוטו. אתה יכול לבוא עם האוטו. כל יום שבת. עכשיו אברהם הללי הכין לנו נוהל כזה שכל יום שבת הוא נותן דרשה בעניני דיומא, אבל לא של רבנים וחסידים, אלא משהו בענין העולם הגדול ואנשים, כי אנחנו לא כאלה, מסורתיים. כדי להבין מה קורה עם תולדות עם ישראל וזה וזה. אז אתה יכול לבוא, תגיע בשעה שמונה, ברחוב סירקין 29. תבוא. אני אתפוס אותך במילה. תראה הרבה חלבים ותראה הרבה אנשים שראית אותם למעלה ... זה יותר טוב.

ש: בסדר. תודה.

א: הוא עשה לו נוהג. אני אמרתי לו ... נמצא בתל-אביב, מנחם ידיד כל שבת נותן דרשה בבית הכנסת ברחוב בן-יהודה 159. אהל משה.

ש: איפה שמנחם ידיד מתפלל.

א: הוא קודם היה מתפלל בהתקווה. כשעבר לתל-אביב הוא התלבש על בית הכנסת הזה. שם בית הכנסת הוא מורכב. לא חלבים בעיקר. יש פרסים, יש עיראקים, יש דמשקאים. כל המינים. אבל היות שהוא הכי פעיל, הוא התלבש על בית כנסת. אז הוא נותן כל יום שבת דרשה. קודם היה להם הרב יצחק ... שהיה עושה את הדרשה. חלבי. אחרי שהוא נפטר מנחם ידיד תפס את העמדה הזאת. הוא כל שבת נותן דרשה וגם אחרי הצהריים עושים סעודה ...

מ: אליהו הכניס גם את אברהם כהן.

א: אברהם מקדיש הרבה זמן. מכין הרצאה על כמה דפים, מדפיס והכל. בחור לענין.

ש: עכשיו אני רוצה לשאול שאלה שקשורה לפעילות שלך ולהיכרות שלך עם בית הכנסת. כמה מתוך המתפללים שם הם סורים?

א: אין הרבה. אין עתודה.

ש: מה אתם עושים כדי להכניס את הצעירים?

א: קורה שמישהו, הנה עכשיו הכנסנו שלושה ארבעה פעילים בני משפחת מזור, מזרב במקור, עיברתו את שמם למזור. אלה בחורים משכילים, מדענים, עובדים ברפא"ל. אביהם נפטר ואמם נפטרה.

ש: הם חלבים?

א: ילידי חלב אפילו. הכנסנו אותם לפעילות פשוט כדי שיבואו כל שבת להתפלל. הם ארבעה אחים ובאים כל שבת. אחד הכנסנו אותו למורשת, אחד לעמותה ... בית הכנסת. שלכל אחד יהיה תפקיד כדי שיבואו כל שבת. אלה כוחות מעולים. אין לנו עתודה. אין צעירים. הילדים לא באים. זה הכל לצערנו הרב.

ש: והדור השלישי, הנכדים?

א: מעט מאוד. למה אנחנו נוסעים באוטו אני, הללי והאחרים? כדי לשמר את המקום. אם נעזוב אותו, ילך ... קוראים לנו בית הכנסת של יוצאי אר"ץ, ראשי תיבות של ארם-צובא. הטבענו שיש בקיר שזה ישאר עד החלבי האחרון. זה רכושנו.

ש: יפה מאוד.

ת: לא רק בשמחות. גם כמו שאמר לך אליהו, אם היום יש למישהו אזכרה משרתים אותו עד הסוף. שולחנות, הגשה, הכל. כל הדברים האלה מטעם בית הכנסת. יש להצטער היום באמת שאין עתודה בכל השטחים, לא רק בשטח בית הכנסת. אני בארגון הגימלאים. בארגון הגימלאים שלנו יש 3,600 גימלאים.

מגיעים לנו 36 נציגים. אין [אפילו] 20.

ש: נציגים למה?

ת: לאירגון.

ש: איזה אירגון?

ת: גימלאי עיריית חיפה. אז אין. כמה שאתה אומר לא באים. אנחנו לוקחים כל מי שבא אומרים לו – תבוא. לא צריך להיבחר כי מגיע לנו 36 איש. הצרה שהיום אף אחד לא רוצה ללכת להתנדב ולעזור. לבית הכנסת מתנדבים. כל פעם יוצא איזה משוגע אחד כמו זריף הזה.

ש: משוגע חיובי אתה מתכוון.

ת: כן. קודם כל היה דוד מנג'ד, אבא של הבנים. הוא נפטר. לפניו היה שלמה המאווי, נפטר. אז ככה שזה יוצא לפעמים. אבל היום אין.

ש: שאלה אחרונה באופן כללי – מאותה תקופה שאתה הגעת ארצה ולאחר מכן, במה עסקו חלבים פה בחיפה? ממה הם התפרנסו בעיקר?

ת: יש פועלים ויש בעסקים.

א: אני רצייתי קודם כל, אתה קופץ מנושא לנושא. התחלנו לדבר על משה רופא, לא השלמת את זה.

ש: אז בבקשה.

א: משה רופא היה מזכיר העיר 31 שנה והוא היה יד ימינו של אבא חושי. הוא היה הכל וכל בעיריית חיפה. אבא חושי אמר לו, אפילו הוא היה גם כן, יש ... של יהדות ארצות האיסלם. הוא היה הנציג ב... היה פעיל בכל מיני מפעלים. גם יעקב רופא ז"ל היה פעיל בזה. המנוח לוי אשכול רצה לקחת אותו אליו לאיזה תפקיד. אז אבא חושי אמר לו – בוא הנה, אחריי בקדנציה הבאה אתה תהיה במקומי ראש העיר. היות שהוא ספרדי שמו עליו [עין]. אלוהים רצה ואבא חושי מת. ידעו שהוא איש של אבא חושי, התחילו להתנכל לו. נמאס לו, החליט ללכת באופן עצמאי לבחירות. אחרי שהוא לא נבחר מטעם מפא"י הוא עבר לליברלים. היה פעיל כמה שנים ואחרי שהוא נפטר יש גן על שמו ברחוב מוריה 54 ליד הבית שלו. הנציחו את זכרו ...

ת: בשכונת כרמליה.

ש: כן. אתה מוביל אותי לשאלה נוספת. החלבים או הדמשקאים ניצלו פעם את הענין שהם קבוצה פה כדי להקים איזו שהיא סיעה או להתאגד מבחינה פוליטית?

ת: פעם. עשו את זה בשנות הארבעים, לפני קום המדינה, פה בחיפה. התחילו לעשות את זה ואתה יודע

ש: מי היה היוזם?

ת: צבי רופא ז"ל. היה מזכיר ראשי של בית המשפט.

א: הוא לא היה חלבי.

ת: לא, אבל הוא ... [מטעם] הספרדים.

ש: הוא רצה להכניס גם את החלבים והדמשקאים?

ת: החלבים היו הפעילים ...

א: ועד העדה הספרדית עד היום קיים.

ת: הוא עשה אסיפות וישיבות והכל, אבל היות ויש מפלגות אז המפלגות חתרו מלמטה לפורר את זה ולהרוס את זה.

ש: אבל לאגד את יוצאי סוריה ולבנון כמפלגה גם באופן ארצי?

א: הרי היום אתה רואה בכנסת, כמעט אין לך אף סורי או אף חלבי. כולם או עיראקים או צפון-אפריקאים. למה? כי אלה באו אחרי קום המדינה. אצלנו, העליה הסורית והלבנונית באה לפני המדינה. בכנסת הראשונה והשניה היו מספר יוצאי סוריה ולבנון. למשל השר [אליהו] ששון היה דמשקאי. משה ששון בנו היה שגריר. היה מנחם ידיד חבר כנסת. אברהם עבאס התל-אביבי גם היה חבר כנסת. אחר כך

כבר עזבו את הפעילות. לא באנו בשביל לתפוס. באנו בשביל לתת. אלה שבאו אחרי קום המדינה [שאלו] מה המדינה יכולה לתת ולא מה הם יכולים לתת למדינה. זה ההבדל בינינו. זהו זה.

ש: עכשיו אני מבין שאתם פעילים, או איך נקרא לזה, חברים?

א: למשל הוא נציג יחידי של כל הגימלאים במחוז הצפון. כל שבוע הוא נוסע לוועד הפועל בתל-אביב לשיבות. אם הגימלאים משיגים משהו זה הודות לפעילות שלו.

ש: באופן ארצי החלבים מאורגנים במורשת. מעבר לזה אין ארגונים מקומיים חיפאיים?

א: לא. לנו יש עמותה מקומית, יש סניפים של המורשת. אנחנו סניף של המורשת. יש לנו עמותה של בית הכנסת ועמותה של המורשת. שתי עמותות. יש קהילה ויש בית כנסת. למשל הוא גם כן חבר בהנהלה של מורשת אר"ץ בסניף חיפה.

ש: אתה גם פעיל בה?

א: אני בענין בית הכנסת. הוא במורשת.

ש: אם כך נשאל אותך ברוך בענין זה של המורשת. מה אתם עושים פה בחיפה?

ת: אני בכלל לא רוצה להיות כי אני לא פנוי. אני נמצא גם בארגון הגימלאים ויש לי יומיים קבועים בארגון, חוץ מנסיעות ומרכז הגימלאים. יש לי גם כן ביטוח לאומי שאני מתנדב בו.

ש: יש אולי משהו אחר שאחראי על זה, שעוסק בזה? בתחום המורשת?

א: אברהם הללי ויוסף קיסר. אלה בעצם הנציגים בתל-אביב. הם מייצגים אותנו בתל-אביב.

ש: יוסף קיסר מקרית חיים?

א: לא. זה אח שלו, משה קיסר. יוסף קיסר גר למעלה בכרמל.

ש: בסדר. אתם רוצים להוסיף עוד משהו בענין הקליטה של העולים החדשים שהגיעו גם בשנות הששים, השבעים והשמונים? הם עברו דרככם?

א: מי שהיה הכי פעיל בקליטה עד יומו האחרון היה יעקב רופא. הוא היה ברמ"ח אבריו ושס"ה גידיו. כל החיים שלו בפעילות ... קליטה.

ת: הוא לא עבד רק בענין החלבים אלא בכל העולים הספרדים מכל קצות העולם, מאיפה שבאו. מארגנטינה באו, מברזיל. אם הוא היה ספרדי אז הוא היה הכתובת. מצרים, תימן, עיראק, אין מה להגיד.

כל העליות האלה שבאו הוא היה האיש, הכתובת, תמיד. כפי שהוא אמר לך, בבית שלו הדלת אף פעם לא נסגרה. הדלת היתה תמיד פתוחה. מי שבא נכנס. ומי שבא דיבר.

ש: אוקיי. מזל, את מספרת לי עכשיו שירוחם כהן המסתערב

מ: גר אצלנו בדירה.

ש: בביירות?

מ: בביירות.

ש: אמרת שצחקתם ממנו?

מ: היינו ילדים. היה ... כל היום, הוא היה בדרך גדול. [שאלנו אותו] – במה אתה עובד? – אני סוחר של ביצים. זה מה ש... הוא סוחר של ביצים, אבל כלילה הוא היה נעלם.

ש: אני מבין שהוא היה בדרך גדול? הוא היה תימני.

מ: תימני.

ש: כמה זמן הוא חי אצלכם בבית?

מ: אני לא יודעת ... אבל הוא היה שם הרבה זמן.

ש: איפה גרתם דרך אגב?

מ: רחוב אגריפה בביירות. זה לא איפה שהיהודים ... אבל בדרך כלל כל הבחורים שבאו לפעילות לשם

היו גרים אצל המשפחות היהודיות.

ש: כן. את זה אני יודע.

מ: הם באו [בתור] סוחרים. היה קשר יפה ...

ש: אני מבין שקראו לו בשם חיבה ג'ינג'י, נכון?

א: פה בארץ קראו לו ג'ינג'י. הוא היה יד ימינו של משה דיין בפלמ"ח, בהכל. הוא היה בשדה בוקר, איפה

שהיה בן-גוריון.

ש: אוקיי, תודה.